

Bajkovitost dječjih priča Tove Jansson

Illich, Lucija

Undergraduate thesis / Završni rad

2024

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Rijeka, Faculty of Teacher Education / Sveučilište u Rijeci, Učiteljski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:189:758321>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2025-03-18**

Repository / Repozitorij:

[Repository of the University of Rijeka, Faculty of Teacher Education - FTERI Repository](#)

SVEUČILIŠTE U RIJECI
UČITELJSKI FAKULTET U RIJECI

Lucija Illich
Bajkovitost dječjih priča Tove Jansson
ZAVRŠNI RAD

Rijeka, 2024.

SVEUČILIŠTE U RIJECI UČITELJSKI FAKULTET U RIJECI
Sveučilišni prijediplomski studij Rani i predškolski odgoj i obrazovanje

Bajkovitost dječjih priča Tove Jansson
ZAVRŠNI RAD

Kolegij: Dječja književnost s medijskom kulturom

Mentor: izv. prof. dr. sc. Maja Verdonik

Student: Lucija Illich

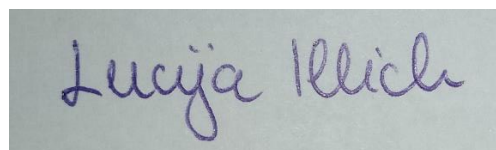
Matični broj: 0299015555

U Rijeci,
rujan, 2024.

IZJAVA O AKADEMSKOJ ČESTITOSTI

Izjavljujem i svojim potpisom potvrđujem da sam diplomski/završni rad izradila samostalno, uz preporuke i savjetovanje s mentorom. U izradi rada pridržavala sam se Uputa za izradu završnog rada i poštivala odredbe Etičkog kodeksa za studente/studentice Sveučilišta u Rijeci o akademskom poštenju.

Vlastoručni potpis:

Lucija Illich

ZAHVALA

Zahvaljujem mentorici izv. prof. dr. sc. Maji Verdonik na nesebičnoj pomoći i savjetima tijekom izrade ovoga završnog rada. Vaš dobronamjerni pristup i angažiranost bili su mi velika motivacija.

Iskreno zahvaljujem Bogu, obitelji, Jakovu i svim dragim osobama koje su bile uz mene, pružajući neprocjenjivu podršku i vjerujući u mene tijekom mog akademskog obrazovanja.

SAŽETAK

Ovaj završni rad temelji se na istraživanju karakteristika književnih djela iz područja dječje književnosti suvremene finske autorice Tove Jansson (1914. – 2001.). Veliki uspjeh stekla je kao spisateljica za djecu i za odrasle. Višestruko nadarena umjetnica uglavnom je zapamćena kao kreatorica dječjih priča o likovima Mumina, prevedenih na više od pedeset jezika. Cilj rada je književnoteorijskom analizom utvrditi stilske komponente dječjih priča Tove Jansson u djelima *Mumini i velika poplava* (2020), *Memoari Mumintate* (2020), *Ljeto u Mumindolu* (2019), *Opasna zima u Mumindolu* (2019) te *Nevidljivo dijete i druge priče iz Mumindola* (2020) kao i njihovu primjerenost u radu s djecom rane i predškolske dobi.

Književnoteorijskom analizom jasno se moglo utvrditi kako u djelima iz serijala priča o Muminima prevladavaju elementi bajkovitosti, no važno je staviti naglasak i na elemente fantastičnosti. Elementi bajke koji se najčešće pojavljuju jesu pojava fantastičnih likova i događaja, naglašenost etičkog karaktera djela, sretan završetak, pojava neparnog broja tri te opisi pejzaža koji su u funkciji radnje. Za fantastičnu priču to su stvaranje čudesnog, antropomorfizacija te pojava natprirodnih likova. Osvrćući se na njihovu primjerenost djeci rane i predškolske dobi, po određenim značajkama primjerenosti, jasno je uočljivo kako su prikladna za uporabu u predškolskim odgojno-obrazovnim ustanovama.

Ključne riječi: Tove Jansson, dječja priča, bajka, djeca rane i predškolske dobi

ABSTRACT

This final thesis is based on researching the characteristics of literary works in the field of children's literature by the contemporary Finnish author Tove Jansson (1914 – 2001). She achieved great success as a writer for both children and adults. A multi-talented artist, she is primarily remembered as the creator of children's stories about the whimsical characters known as the Moomins, translated into over fifty languages. The aim of this thesis is to determine, through theoretical literary analysis, the stylistic components of Tove Jansson's children's stories in works such as *Mumini i velika poplava* (2020), *Memoari Mumintate* (2020), *Opasno ljeto u Mundolu* (2019), *Zima u Mumindolu* (2019), and *Nevidljivo dijete i druge priče iz Mumindola* (2020), as well as their suitability for working with children of early and preschool age.

Through theoretical literary analysis, it has been clearly established that elements of fairy tales dominate in the Moomin series, but it is also important to highlight the presence of fantastical elements. The common fairytale elements include the presence of fantastic characters and events, a pronounced ethical nature, happy endings, the occurrence of the number three, and landscape descriptions that support the narrative. For fantastical stories, the creation of the fantastic, anthropomorphism, and the presence of supernatural characters are notable. Considering their suitability for young and preschool-aged children, based on specific appropriateness features, these works are suitable for use in preschool educational institutions.

Key words: Tove Jansson, children's story, fairy tale, children of early and preschool age

Sadržaj

1. UVOD.....	1
1. DJEČJA KNJIŽEVNOST	3
2. DJEČJA PRIČA.....	6
2.1. Bajka.....	8
2.2. Fantastična priča.....	9
3. UVOD U SVIJET TOVE JANSSON: BIOGRAFSKI PREGLED I KONTEKST NJEZINOG RADA	13
4. SERIJAL PRIČA O MUMINIMA	15
4.1. Likovi	17
5. BAJKOVITO NA PRIMJERU DJELA.....	23
5.1. Bajkovito na primjeru djela <i>Mumini i velika poplava</i>	23
5.2. Bajkovito na primjer djela <i>Memoari Mumintate</i>	24
5.3. Bajkovito na primjeru djela <i>Opasno ljeto u Mumindolu</i>	25
5.4. Bajkovito na primjeru djela <i>Zima u Mumindolu</i>	26
5.5. Bajkovito na primjeru djela <i>Nevidljivo dijete i druge priče iz Mumindola</i>	28
5.6. Elementi bajkovitosti na primjeru djela iz serijala priča o Muminima	29
6. FANTASTIČNO NA PRIMJERU DJELA.....	30
6.1. Fantastično na primjeru djela <i>Mumini i velika poplava</i>	30
6.2. Fantastično na primjeru djela <i>Memoari Mumintate</i>	31
6.3. Fantastično na primjeru djela <i>Opasno ljeto u Mumindolu</i>	32
6.4. Fantastično na primjeru djela <i>Zima u Mumindolu</i>	33
6.5. Fantastično na primjeru djela <i>Nevidljivo dijete i druge priče iz Mumindola</i> .	34
6.6. Zahtjevi fantastičnosti na primjeru djela iz serijala priča o Muminima	35
7. PRIMJERENOST KNJIŽEVNIH DJELA U RADU S DJECOM PREDŠKOLSKE DOBI.....	36
7.1. Primjerenost uporabe serijala priča o Muminima.....	38
8. OD KNJIGE DO ANIMIRANIH FILMOVA <i>MUMINI</i>	46
9. ZAKLJUČAK.....	47
10. LITERATURA	49
PRILOZI.....	53

1. UVOD

Ovaj završni rad bazirat će se na djelima poznate finske autorice Tove Jansson. Tove Jansson suvremena je autorica, najpoznatija po serijalu od devet priča u kojima su glavni likovi bajkovita bića – Mumini. Serijal priča obuhvaća sljedeće naslove: *Mumini i velika poplava* (objavljeno 1945.), *Komet u Mumindolu* (objavljeno 1946.), *Čarobnjakov šešir* (objavljeno 1948.), *Memoari Mumintate* (objavljeno 1950.), *Opasno ljeto u Mumindolu* (objavljeno 1954.), *Zima u Mumindolu* (objavljeno 1957.), *Nevidljivo dijete i druge priče iz Mumindola* (objavljeno 1962.), *Mumintata na moru* (objavljeno 1965.) te *Mumindol u studenom* (objavljeno 1970.). Autorica je poznata i po drugim djelima poput *Kiparove kćeri* (objavljeno 1960.) i *Poštene igre* (objavljeno 1989.)

Djela Tove Jansson prožeta su njezinim životnim motom „rad i ljubav”. Ono što krasi njezine knjige jesu vrijednosti poput iskrenog prijateljstva, brige o drugima i upornosti koje su svakako prepoznatljive kod likova u serijalu priča o Muminima. Priče o Muminima imaju veliku prihvaćenost i popularnost diljem svijeta. Popularnost je započela nedugo nakon što su djela objavljena i traje još uvijek (Westin, 2013).

Nagrada „Hans Christian Andersen”, koju je Tove Jansson dobila, govori o tome koliki je doprinos darovala cjelokupnoj dječjoj književnosti (Huse, 1991). Prenoseći vlastita uvjerenja, unoseći u djela segmente iz svoga života te stvaranjem novih, još nepoznatih likova, svakoga čitatelja može uvući u svoj tajanstveni svijet prožet obiljem mašte. Priče o Muminima mogu biti namijenjene i djeci i odraslima, ovisno o njihovom shvaćanju.

Djela o Muminima pripadaju području dječje književnosti o kojem Milan Crnković i Dubravka Težak (2002) pišu kao o posebnom dijelu književnosti, koje sadrži djela koja po svojoj namjeni odgovaraju djeci. Karakteristike priča o Muminima odaju njihove bajkovite i fantastične osobitosti.

Cilj ovoga rada jest provesti književnoteorijsku analizu djela iz serijala priča o Muminima prema elementima i zahtjevima bajke i fantastične priče te utvrditi njihovu

primjerenost za uporabu u radu s djecom rane i predškolske dobi. Nameće se pitanje: jesu li ove priče bajke ili fantastične priče?

Analiza će se provoditi na pet odabranih naslova iz spomenutog serijala priča: *Mumini i velika poplava* (2020), *Memoari Mumintate* (2020), *Ljeto u Mumindolu* (2019), *Opasna zima u Mumindolu* (2019) te *Nevidljivo dijete i druge priče iz Mumindola* (2020).

Za kvalitativnu analizu upotrijebit će se navedena djela iz serijala priča o Muminima, prevedena na hrvatski jezik te relevantna literatura na hrvatskom i stranim jezicima. Pri odabiru literature pripazit će se na njezinu pouzdanost u svrhu pronalaženja kvalitetnih informacija, potpore u argumentaciji te znanstvenog napretka.

Razlog odabira ove teme leži u osobnom interesu za dublje upoznavanje, otkrivanje i razumijevanje već poznatih likova Mumina kroz proučavanje priča o njima te mogućnosti potencijalne uporabe tih djela u vlastitom budućem odgojno-obrazovnom radu. Također, ovim radom želi se detaljnije ući u fiktivni svijet suvremene autorice Tove Jansson te, analizom likova, proživljavati njihove avanture.

1. DJEČJA KNJIŽEVNOST

Proučavatelji dječje književnosti konzistentno su isticali kako je prepoznavanje djetinjstva bilo temeljni element u stvaranju dječje književnosti (Hameršak, 2011). Milan Crnković (1986: 5) dječju književnost definira kao „...posebni dio književnosti koji obuhvaća djela što po tematici i formi odgovaraju dječjoj dobi (grubo uzevši od 3. do 14. godine), a koja su ili svjesno namijenjena djeci, ili ih autori nisu namijenili djeci, ali su tijekom vremena, izgubivši mnoge osobine koje su ih vezale za njihovo doba, postala prikladna za dječju dob, potrebna za estetski i društveni razvoj djece, te ih gotovo isključivo ili najviše čitaju djeca”. Marijana Hameršak i Dubravka Zima (2015) se međutim suočavaju s problemom točnog definiranja dječje književnosti istaknuvši kako se njezino shvaćanje razlikuje ovisno o tome kako joj tko pristupa te u koju svrhu se koristi.

Milan Crnković i Dubravka Težak (2002: 7) dječju književnost određuju u kratkoj definiciji „...dječja književnost je književnost namijenjena djeci”. Pri tome, naglasak stavljaju na tri koncepta, a to su književnost, djeca i namjena. Na književnost gledaju kao na umjetnost koja ne postoji da bi prvobitno bila pomoć pri odgoju, iako je njezin odgojni aspekt uvelike značajan. Djecu shvaćaju kao ljude koji se od odraslih razlikuju po određenim ograničenjima vezanim uz razvoj, ističući tjelesne mogućnosti, iskustvo, znanje, samostalnost, poimanje svijeta i ostalo. Namjena knjige odnosni se na kriterij zanimljivosti tematike o kojoj se u knjizi piše, a koja je u skladu s djetetovim interesima (Crnković i Težak, 2002). Milan Crnković i Dubravka Težak (2002) također navode kako postoje tri oznake prema kojima se identificira pripada li neka knjiga području dječje književnosti: autor djela jest onaj koji inače piše djela namijenjena djeci te je pri pisanju obraćao pozornost da je ono što piše predviđeno dječjoj publici, izdavač je dječji nakladnik te u knjižarama i knjižnicama knjiga se nalazi na policama obilježenima za dječju književnost. Marijana Hameršak i Dubravka Zima (2015) iznose kako je jednostavnost jedna od najvažnijih karakteristika djela koja pripadaju dječjoj književnosti.

Slobodan Ž. Marković (1971) piše o problemu koji se javlja pri podjeli književnosti prema čitateljima te tvrdi kako dokazi pokazuju da se djeca služe djelima neovisno jesu li ona ili nisu direktno njima namijenjena. Nadalje, autor ukazuje kako je pojam „književnost za djecu” prihvaćen više iz praktičnih životnih razloga navodeći primjer poput školskih ili izdavačkih razloga.

O nazivima dječja književnost ili književnost za djecu diskutira Milan Crnković (1986) koji zaključno piše kako su oba termina prihvatljiva za uporabu. Dodaje kako je termin književnost za djecu precizniji dok je termin dječja književnost praktičniji za uporabu.

Marijana Hameršak i Dubravka Zima (2015) osvrću se na povijesne prijevode o tome postoji li uopće dječja književnost. Navode kako su se neki opredijelili za mišljenje kako ona nije poseban dio književnosti dok drugi u njezinom definiranju tvrde upravo suprotno. Marijana Hameršak i Dubravka Zima (2015) napominju da dječja književnost nekada nije imala status posebnog dijela književnosti zbog mišljenja da djeca ne mogu pojmiti estetsku vrijednost književnih djela. U današnjici se mogu naći istomišljenici koji podcjenjuju značaj dječje književnosti gledajući na nju s predrasudama (Pašić Kodrić, 2021). Osim toga, Pašić Kodrić (2021) spominje kako se i na same autore djela dječje književnosti gleda kao na manje kvalitetne od ostalih autora.

Djela dječja književnost uvelike su se u prošlosti shvaćala isključivo kao odgojno sredstvo, no sada se teži njihovom shvaćanju kao djelima s estetskom vrijednošću. Isto tako, pri određivanju kvalitete nekog djela naglasak bi se trebao staviti na umjetničke kriterije, a tek onda na njegovu primjerenost za djecu (Crnković, 1986).

Stjepan Hranjec (2009) uočava problematiku u definiranju dječje književnosti kao vrste književnosti čija su književna djela namijenjena djeci od vrlo rane dobi do okvirno kraja osnovnoškolske dobi. Spomenuti autor ističe veliku razliku između dječje slikovnice i nekog tinejdžerskog romana. Time Stjepan Hranjec (2009) pokušava kazati kako postoji mogućnost govoriti o dječjoj književnosti i tinejdžerskoj književnosti.

Slobodan Ž. Marković (1971) tvrdi kako u književnim djelima za djecu mogu uživati i odrasli i djeca dok djeca ne bi u cijelosti mogla shvatiti djela za odrasle. Ovo sugerira da kvalitetna dječja književnost može sadržavati slojevitost koja omogućuje uživanje

različitim dobnim skupinama istovremeno pružajući posebno iskustvo prilagođeno dječjoj percepciji i razumijevanju. Sukladno tome, Marijana Hamersak i Dubravka Zima (2015: 18) navode kako je u dječjem književnom djelu „...uvijek prisutan ‘tekst iz sjene’ rezerviran za odraslog čitatelja”.

Pišući o vrstama dječje književnosti, Crnković, 1986) iznosi osnovne vrste ubrajajući u njih dječju poeziju, priču ili bajku i roman ili pripovijetku o djeci. Nadodaje kako dječja književnost obuhvaća i basne, romane i pripovijetke o životinjama, djela s tematikom prirode i znanstveno-popularnu literaturu.

Djela koja pripadaju dječjoj književnosti imaju takvu karakteristiku da djeci omogućuju priliku za zabavu i kreativnost (Marković, 1971). Maštovite priče, likovi i njihove avanture dijete potiču na stvaralačke aktivnosti i kreativno razmišljanje.

2. DJEČJA PRIČA

Priča je termin usko vezan uz djetinjstvo. Ona je djetetovo sredstvo učenja te utječe na sve dijelove djetetova razvoja, ona je snažno odgojno sredstvo (Peteh i Duš, 1980). Priča „...prati djecu od trenutka kad počinju usvajati jezični sustav i ne napušta ih do kraja djetinjstva, čak ni u posljednjem razdoblju kada su djeca zainteresirana za dublje prepoznavanje svijeta oko sebe i za pustolovine” (Crnković i Težak, 2002: 21).

„Priča je glavna i najobuhvatnija vrsta dječje književnosti” (Crnković i Težak, 2002: 21). Milan Crnković i Dubravka Težak (2002) naglasak stavljaju na fantastično ili čarobno kao na važan segment dječje priče po čemu je ona prepoznatljiva. Karol Visinko (2005) piše o karakteristikama priče – kratkoća, jednostavnost, stilska i jezična primjerenost djeci, prevladavanje likova koji su djeca. Dodatno, Karol Visinko (2005) ističe značajku dječje priče, a to je neočekivanost duboke složenosti radnje i kompliciranih odnosa među likovima.

Milan Crnković (1986) objašnjava kako je prisutno mnoštvo naziva za priču. Neke koje spominje su muška i ženska pripovijetka, bajka, fantasy i ostale. Za upotrebljavanje različitih naziva za priču spominju se stilski razlozi, nedostatak stavova o tome što jest ispravnije te nedovoljno pridavanje pažnje takvom terminu (Visinko, 2005).

Milan Crnković (1986) navodi kako se priča po postanku može podijeliti na *narodnu* i *umjetničku* priču. Milan Crnković i Dubravka Težak (2002) pišu kako je narodna priča prenošena usmenom predajom te je vrlo stara. Nadalje, kako je karakterizira što prvobitno nije bila namijenjena djeci, već su je roditelji ili druge starije osobe riječima prilagođavale djeci. Za umjetničku priču, prethodno spomenuti autori iznose kako je proizašla iz narodne priče te se pomalo odmicala od njenih karakteristika uvodeći svoje. Narodna priča zatim se grana na bajku (odnosi se na mit, legendu i dr.), novelu i anegdotu (zgodu) dok se umjetnička priča dijeli na bajku, fantastičnu priču i na priču koja je bliska realističkoj pripovijetci (Crnković, 1986).

Milan Crnković i Dubravka Težak (2002) prikazuju i ostale podjele priča. To su: podjela po osnovnoj strukturi (narodna bajka, umjetnička bajka i fantastična priča), podjela po tipu čudesnog (mitološka priča, alegorijska priča, hiperbolička priča i fantastična priča), podjela po namjeni (simbolička, filozofska, šaljiva, poučna priča, priča kao igra, moralistička priča i basna), podjela po odnosu prema tradiciji (klasična, starinska i moderna priča), podjela po elementu igre (kumulativna, nonsensna, lagarije), podjela po junacima u odnosu na djecu (priča s djecom kao junacima i s junacima koji nisu djeca), podjela ovisno o završetku (priča sa sretnim završetkom, s nesretnim završetkom i priča sa završetkom u kojem se ne odlučuje o sreći ili nesreći) te podjela po odnosu prema igri riječima (priče bez igre riječima i priče s igrom riječima).

Milan Crnković (1987) termin priča shvaća kao nadređeni u odnosu na ostale njezine vrste i podvrste. Za jedno od objašnjenja, autor iznosi odnos naziva priča i pripovijetka za čija se značenja naziva nužno opredijeliti. Spominje se kako je potrebna jasnoća navedenih termina, kako ti termini nisu u sinonimskom odnosu, kako se riječi pričati i priča u svakodnevnom govoru koriste za izricanje čega nestvarnoga te kako se izraz fantastična priča upotrebljava i u ostalim područjima (primjerice u znanstvenoj fantastici), a ne samo u dječjoj književnosti. Drugo objašnjenje vezano je uz odnos naziva priča i bajka. Navode se razlozi u korist priče: termin bajka spada pod vrste priče, bajka nije praktičan termin jer se njezine karakteristike poput čaranja uvelike razlikuju od fantastične priče, kojoj je karakteristika čudesno, te su mnogi pisci koristili termin priča kako bi nazvali svoje različite tipove priča.

Postoje spisi iz prošlosti koji iznose negativan utjecaj priča navodeći strah koji se može stvoriti kod djece izazvan neprimjerenim strašnim pričama. Također, spominje se usmena književnost, odnosno priče koje su bile odgovorne za štetni utjecaj na djecu (Hameršak, 2011).

2.1. Bajka

Pojam bajka dolazi od riječi „bajati“ što znači čarati riječima. To je književna vrsta koja je djeci bliska od njihovog ranog djetinjstva. Bajka predstavlja i jednu od najstarijih formi usmenog narodnog stvaralaštva koja se temelji na mitološkom shvaćanju svijeta (Crnković, 1986).

Ana Pintarić (2008: 7) piše kako je bajka „...jednostavna prozna vrsta prepoznatljiva po čudesnim pretvaranjima, jedinstvenom zbiljskom i naravnom svijetu, ponavljanju radnje, prepoznatljivim likovima, sukobu dobra i zla, nagradi i kazni, postavljanju uvjeta i kušnji, odgađanju nagrade te čarobnim predmetima i čudesnim pretvaranjima. U određenju bajke pojam čudesno, čarobno i nadnaravno govori o njezinoj posebitosti i ljepoti među pričama, te je mnogi nazivaju kraljicom priča”.

Narodna bajka djelo je kolektivnog stvaralaštva koje se prenosilo usmenom predajom. Milan Crnković (1986) za značajke narodne bajke iznosi: započinjanje radnje *in medias res*, odsustvo uvoda, opisa kraja i lica, šablonizirane početke i završetke, korištenje istih riječi i izraza, korištenje određenih brojeva (primjerice 3, 7, 9), okrutne kazne za zle koje često sami sebi nesvjesno dosuđuju, jezik koji se koristi čist je i živ te radnja često nije skladno zaokružena. Dubravka i Stjepko Težak (1997), osim navedenih značajki narodnih bajki, spominju i postojanje stvarnih te nestvarnih događaja i pojava, čarobnih predmeta, stvarnih i nestvarnih likova, neimenovanih likova, likova koji su izrazito pozitivni ili izrazito negativni (crno-bijela tehnika), naglašenog etičkog karaktera bajke i neodređenosti vremena i prostora radnje.

Ana Pintarić (2008) razlikuje klasičnu i modernu bajke te uz njih navodi fantastičnu priču. Za klasične bajke piše da se one odnose na bajke koje su postavile temelje za umjetničku ili autorsku bajku u svjetskoj književnosti. Njezine karakteristike su „...jedinstvo stvarnog i zamišljenog svijeta, stereotipna kompozicija, sukob doba i zla i pobjeda dobra, uvjet i kušnja, odgođena nagrada, ponavljanje radnje ili dijaloga, dvorci i kolibice, likovi kraljevića i kraljica, drvosječa

i postolara, nadnaravnih pomagača iz svijeta vila, čarobnica, divova, zmajeva, neobjašnjivi događaji, čarobni predmeti i riječi” (Pintarić, 2008: 9).

Za modernu bajku Ana Pintarić (2008) navodi kako je na nju veliki utjecaj imao Hans Christian Andersen, a za njezina obilježja navodi: „Andersen bajku započinje in medias res, pejisažnim opisima, dijalogom, promjenom pripovjedačeva gledišta ili ironiziranjem početka...”(Pintarić, 2008: 10). „Dok su opisi u klasičnoj bajci vrlo sažeti, moderna bajka obogaćuje pripovjedačku tehniku. Opisi likova, mjesta i vremena sadržajni su i bogatiji, sve su češći funkcionalni pejisažni opisi i stilske figure, a postupci su likova motiviraniji” (Pintarić, 2008: 10). Oscar Wilde navodi se kao glavna osoba za usustavljenje moderne bajke. On je bajku obogatio estetskim i jezičnim značajkama što se može zamijetiti u njegovom narativnom postupku, izboru tema i motiva, antropomorfizaciji, oblikovanju likova te specifičnom spoju stvarnog i nestvarnog (Pintarić, 2008).

Kada govorimo o utjecaju bajki na djecu, postoje različiti argumenti. Jedni od njih afirmiraju ulogu bajke u djetinjstvu, a drugi naglašavaju negativno viđenje bajke. Neki od argumenata kojima se zastupa pozitivan utjecaj bajke su bogato dječje iskustvo izazvano bajkama te razvoj i poticanje mašte koji su produkt korištenja bajki u radu s djecom. Nadalje, bajka može često biti kvalitetnije odgojno sredstvo u radu s djecom nego što drugo i djeca pokazuju želju za čitanjem bajki. Isto tako, u bajci je prikazan sukob čovjeka s prirodom te sukob dobra i zla u kojem dobro uvijek pobjeđuje. S druge strane, neki od argumenata koji iznose negativni pogled na bajke jesu negativan utjecaj bajke kao kreacije prekomjerne mašte, zastupanje praznovjerja, sadržaj mitolojskih značajki, odvajanje djeteta od stvarnog svijeta i negativan utjecaj na dječje psihološko zdravlje (Crnković, 1986).

2.2. Fantastična priča

„Pojam fantastičnog određuje se odnosom prema pojmovima stvarnog i imaginarnog” (Todorov, 1987: 29). Cvetan Todorov (1987) također spominje kako se u čovjeku javlja neodlučnost kada se sretne s čime neobičnim (čudesnim) jer se to

kosi s pravilima prirode koje poznaje. Dubravka Zima (1998) iznosi ključni zaključak suvremene teorije. Fantastična književnost temelji se isključivo na jeziku gdje se prepoznaje da je fantastika tekstualna konstrukcija, igra riječima koja ne nalazi odraz izvan jezičnog izraza.

Pojava fantastične priče (eng. *fantasy*) vezana je uz objavljivanje *Alice u zemlji čudesa* engleskog autora Lewisa Carolla koji je ujedno i njen utemeljitelj (Crnković, 1986). Milan Crnković (1986) navodi zahtjeve fantastičnosti. Prvi od zahtjeva jest uvjerljivost što znači da fantastičnu priču trebaju, uz njezine elemente čudesnoga, pratiti i elementi vjerodostojnosti, čega stvarnoga. Drugi je zahtjev originalnost koja se odnosi na jedinstvenost nekog djela. Djelo treba biti posebno, a ne kopija drugih djela. Nadodaje se da „...njezini su junaci često s drugog nekog svijeta, inscenacije prelaze preko ruba stvarnosti, vrijeme kakvo je u stvarnosti, ne postoji: a ipak priče moraju biti logične, događaji se moraju odvijati normalno, zaplet mora rasti do klimaksa, rasplet mora biti razuman” (Crnković, 1986: 58).

Ana Pintarić (2008: 11) kao elemente fantastične priče navodi: „povezanost sa suvremenošću, glavni su likovi djeca, pojava nestvarnih likova, nevjerojatne situacije, povratak u stvarnost”. Autorica Ana Pintarić (2008) dodaje kako su glavne teme u fantastičnim pričama najčešće igra, djetinjstvo i odrastanje, da se fabula udaljava od klasične kompozicije te da dominiraju suvremeni motivi. Milan Crnković i Dubravka Težak (2002) za fantastičnu priču naglašavaju čudesno koje se događa kada unutarnja stvarnost postaje vidljiva u vanjskom svijetu. Prekretnica je pomak u irealno koji se događa na posebne načine, primjerice kroz san ili igru. Svi pisci fantastičnih priča koriste prijelaz iz stvarnog u nadrealno, no svaki autor pronalazi svoj jedinstveni način prijelaza jer to oblikuje stvaranje i unutarnju logiku fantastičnog svijet (Crnković, 1987).

„Fantastika u dječjoj književnosti nije isključivo književni fenomen, već se može u jednoj mjeri smatrati načinom sjedinjavanja dvaju svjetova o kojima je već bilo riječi, svijet zbilje i svijet priče. Ta su dva svijeta u svijesti djeteta čitatelja jedan jedini, isti svijet, i pisanje fantastike jednostavno je autorovo podrazumijevanje te činjenice” (Zima, 1998: 44). Ovaj citat naglašava važnost fantastike u dječjoj

književnosti kao spoja stvarnosti i imaginacije. Djeca ne razlučuju ta dva svijeta, a pisanje fantastike predstavlja autorovo prihvaćanje te činjenice. To ukazuje na važnost fantastičnih elemenata u dječjim pričama koje omogućuju čitateljima istraživanje i doživljavanje svijeta na dublji način.

Karol Visinko (2005) piše kako je ključno navesti osobitosti fantastične priče kako bi se uočila razlika između njih i bajki. Osnovna razlika leži u fantastičnom svijetu koji se povezuje s realnim svijetom dok se u fantastici neočekivano pojavljuje nemoguće u realnom svijetu što narušava stabilnost zbog kršenja zakonitosti fizičke stvarnosti (Visinko, 2005). O tome piše i Cvetan Todorov (1987) koji iznosi da u fantastičnim pričama autori opisuju situacije koje su izvan uobičajenih granica stvarnosti, uključujući i pojavu natprirodnih bića, što često narušava uobičajena očekivanja o tome što je moguće u stvarnom svijetu.

Tri su tipa fantastične strukture. Za prvi se spominje sukob realnog i nerealnog. Drugi tip povezan je sa sjedinjavanjem realnih bića i pojava u fantastičnom svijetu, a kasnije se razdvajaju. Treći tip odnosi se na smještanje fantastičnog u alternativni svijet (Visinko 2005).

Cvetan Todorov (1987) spominje tri uloge fantastičnih djela. Prva uloga obuhvaća specifičan utjecaj fantastičnog djela na čitatelja. Odnosi se na osjećaje koje djelo stvara u čitatelju, primjerice strah ili radoznalost, a koje druga djela ne mogu uzrokovati. Druga funkcija upućuje na to da fantastični elementi poboljšavaju priču održavajući napetost i pružajući mogućnost za uzbudljiv zaplet, što čini priču sažetom i dinamičnijom. Zadnja funkcija odnosi se na to da je fantastično ključno za opisivanje imaginarnog svijeta koji postoji samo unutar jezika. O prvoj spomenutoj ulozi fantastičnih djela piše i Dubravka Zima (1998) napominjući kako je čitatelj najvažniji subjekt za stvaranje fantastičnosti. „Fantastično je u čitatelju. Ako čitatelj neko djelo ne čita kao fantastično, ono to nije” (Zima, 1998: 41).

Govoreći o razlikama između fantastične priče i bajke, Marijana Hameršak i Dubravka Zima (2015) navode kako su događaji u dječjoj fantastičnoj priči obično postavljeni unutar određenog razdoblja, a likovi su često individualizirani i većinom djeca. Gledajući karakteristike bajke, zamjetljivo je kako kod nje ništa ne inicira

osjećaj čuđenja kako je to prisutno kod fantastične priče. Nadalje, autorice ističu kako su kod fantastične priče stvarni i imaginarni svijet jednako zastupljeni dok kod bajke prevladava imaginarni svijet. Razlike spominju Milan Crnković i Dubravka Težak (2002) koji napominju kako su bajke većinom usko vezane uz postojeća pravila o njihovom pisanju dok su fantastične priče vrlo fleksibilne po tom pitanju. Međutim, Marijana Hameršak i Dubravka Zima (2015) osvrću se na to kako se navedene razlike negiraju ako se radi o autorskoj bajki koja ne slijedi klasične strukture i norme, već se izdvaja svojim posebitostima.

3. UVOD U SVIJET TOVE JANSSON: BIOGRAFSKI PREGLED I KONTEKST NJEZINOG RADA

Tove Jansson (Slika 1) rođena je 9. kolovoza 1914. godine u Helsinkiju, u Finskoj. Otac joj je bio kipar, a majka ilustratorica. Tove Jansson bila je veoma aktivna kao umjetnica i spisateljica. Već u tinejdžerskoj dobi, s četrnaest godina, objavila je svoje prve ilustracije preko novina. Ubrzo nakon, počela je objavljivati i stripove. Zatim je počela pisati i svoje priče te ih objavljivati u raznim časopisima. Prvu privatnu izložbu svojih djela uspjela je održati u Konstsalongenu u Helsinkiju (Westin, 2013).

Njezino prvo djelo o Muminima objavljeno je 1945. godine pod nazivom *The Moomins and the Great Flood* (*Mumini i velika poplava*). Već nakon druge knjige *Comet in Moominland* (*Komet u Mumidolu*), autorica je postala poznata u Finskoj i Švedskoj. 1950-ih godina postala je vrlo poznata zbog objavljivanih stripova o Muminima – *Moomin strip*. Osim priča o Muminima, Tove Jansson autorica je dvanaest romana i kratkih priča. Pri pisanju, koristila je raznovrsne žanrove poput bajki, pustolovnih priča, fantazije i memoara (Westin, 2013). Neki od njezinih poznatijih djela, osim knjiga o Muminima, jesu *The Sculptor's Daughter* (*Kipareva kći*) iz 1968. i *Fair Play* (*Poštena igra*) iz 1989. godine (Amey, 2021).

Uvelike je svoj trud ulagala u crtanje i slikanje. Crtala je i slikala mnogo toga - motive mrtve prirode, portrete, slike na staklu, naslovnice knjiga, crteže za razglednice, plakate. Politički list *Garm*, s kojim je Tove Jansson surađivala, objavio je više od šesto njezinih crteža i slika, a to je samo dio njezinih likovnih uradaka (Westin, 2013).

Ono što odlikuje Tove Jansson jest posebna genijalnost i potreba za konstantnim umjetničkim izražavanjem. Bilo književnim putem ili likovnim, izražavala je sebe, svoju unutrašnjost. Važno je naglasiti kako su putovanja važan izvor inspiracija za njezine umjetničke pothvate. Moto njezina života bio je „rad i ljubav”. Svojim djelima u drugim ljudima pobuđuje snažne osjećaje. Ono što je posebno za ovu autoricu jest da mnogi čitatelji osjećaju veliku emocionalnu povezanost s Muminsvijetom (Westin, 2013). Tove Jansson bila je žena koja je slijedila vlastite želje i cilj joj je bio ostvariti svoje ideje

(Dymel-Trzebiatowska, 2022). Vlastita obiteljska zbivanja i odnose često je znala pretočiti u obitelj Mumina. Htjela je ispričati svoju bajku ne uzimajući za glavne likove učestale likove poput prinčeva, princeza i djece. Odabrala je Mumine (Slåstad, 2019). Svaki lik koji je prikazala u svojim djelima zapravo ima karakteristika članova njezine obitelji ili bliskih prijatelja te je njihove odnose željela podijeliti i uprizoriti čitateljima (Cotton 2016). Njezine knjige finski su klasici te ih cijene i djeca i odrasli (Hindle i Ingram, 2022). Tove Jansson dobitnica je nagrade „Hans Christian Andersen”, 1966. godine za veliki doprinos dječjoj književnosti (Huse, 1991). Tove Jansson umrla je 27. lipnja 2001. godine (Westin, 2013). Na njezinom grobu, u znak počasti i priznanja za književno stvaralaštvo, postavljene su figurice Mumina (Amey, 2021).

Tove Jansson i njezin brat Lars Jansson 1958. godine osnovali su tvrtku koju su nakon dvadesetak godina preimenovali u *Moomin Characters Ltd.* Današnji voditelji te tvrtke članovi su njezine obitelji (Dymel-Trzebiatowska, 2022).

Slika 1: Tove Jansson

4. SERIJAL PRIČA O MUMINIMA

Serijal priča o Muminima sadrži devet knjiga autorice Tove Jansson. Točnije, serijal priča sastoji se od osam romana i jedne knjige priča o Muminima. Djela su prevedena na više od pedeset jezika. Postali su klasici dječje književnosti diljem svijeta. Radnja priča međusobno nije povezana što znači da se svaka od knjiga može čitati zasebno (Slåstad, 2019).

Naziv prvog objavljenog djela najomiljenije autorice skandinavskih zemalja jest *Mumini i velika poplava* (eng. *The Moomins and the Great Flood*) iz 1945. godine. Ovo djelo smatra se književnim prvijencem svrstavajući se uz radove književnika poput Astrid Lindgren i Lenarta Hellsinga (Dymel-Trzebiatowska, 2016). Ono govori o podrijetlu Mumintrolova, upoznaje čitatelje s likovima te govori o pronalasku njihove kuće, koju je izgradio Muimintata, u kojoj počinju živjeti (Westin, 2013). Sljedeća objavljena knjiga iz serijala jest *Komet u Mumindolu* (eng. *Comet in Moominland*) koja je izašla 1946. godine. Potom je 1948. godine objavljena knjiga *Čarobnjakov šešir* (eng. *Finn Family Moomintroll*). Nakon nje izašla je knjiga *Memoari Mumintate* (eng. *Memoirs of Moominpappa*) koja je objavljena 1950. godine. Potom slijedi knjiga *Opasno ljeto u Mumindolu* (eng. *Moominsummer Madness*) objavljena 1954. godine. Nadalje, objavljena je knjiga pod nazivom *Zima u Mumindolu* (eng. *Moominland Midwinter*) 1957. godine. 1962. godine izašla je knjiga *Nevidljivo dijete i druge priče iz Mumindola* (eng. *Tales from Moominvalley*). Nakon je slijedila knjiga *Mumintata na moru* (eng. *Moominpappa at Sea*) koja je izašla 1965. godine. Zadnja, deveta knjiga, objavljena je 1970. godine pod nazivom *Mumindol u studenom* (eng. *Moominvalley in November*) (Slåstad, 2019).

Pisanje o Muminima postalo je dio identiteta Tove Jansson. Poznato je kako su postojale i tzv. moomin fevers, odnosno mumingroznice, koje su označavale golemi interes za djela o Muminima. Prva od njih zabilježena je u travnju 1955. godine (Westin, 2013). Dymel-Trzebiatowska (2022) piše kako popularnost Mumina traje i dalje te da svakim danom sve više ulaze u stvarni svijet. Ista autorica spominje kako su likovi

Mumina još od prije njezine smrti prisutni svugdje oko nas navodeći servis za posuđe, papir za zamatanje, kalendare, kravate, šalice i brojne druge predmete iz svakodnevice.

Mumini su izmišljena stvorenja, trolovi bijele boje, nalik nilskome konju. Mali su, debeljuškasti i sramežljivi te spavaju zimski san. Žive u dolini Mumindol s ostalim stvorenjima poput mymli, hemula i hatifnata. Posjeduju ljudske osobine. Obitelj Mumin čini Mumintrol, Muminmama i Mumintata. Prikazani su kao obitelj s tradicionalnim karakteristikama (Slåstad, 2019).

Mumindol je mjesto u kojem su zastupljene određene životne vrijednosti, na čelu s ljubavlju, prijateljstvom, slobodom, međusobnim poštivanjem i pomaganjem. Radnja priča bazirana je na avanturama, novim životnim okolnostima, dogodovštinama i snalaženju u njima. Mumindol je okružen morem i planinama (Van Staden, 2014).

„Ilustracija je nužan sastavni dio svakog literarnog djela za djecu, a razvija predodžbeni svijet, fantaziju, senzibilizira ličnost koja nema dovoljno razvijenu maštu i sposobnost vizualnog predočavanja” (Kos-Paliska, 1997: 88). Na tragu ovoga citata, svakoj knjizi o Muminima, Tove Jansson nadodala je raznovrsne vlastite ilustracije. Svojom talentom te pažljivom uporabom tehnika uspješno je dočarala karakteristike likova, njihove emocije, nastale atmosfere i situacije. Svoj doživljaj Mumina i ostalih likova uspjela je prenijeti na čitatelje, i riječima i ilustracijama. U knjizi *Mumintate* zabilježene su neke od autoričinih najboljih ilustracija. Björn Soundmark (2014) naglasak stavlja na vrlo zanimljive, dinamične, precizne mape Mumindola s navodima mjesta koje je Tove Jansson ilustrirala, a one se nalaze na početnim stranicama knjiga *Čarobnjakov šešir*, *Zima u Mumindolu* te *Opasno ljeto u Mumindolu*.

Većina knjiga posvećena je autorici važnim osobama, primjerice u knjizi *Opasno ljeto u Mumindolu* piše „Za Vivicu”, djelo *Zima u Mumindolu* autorica je posvetila majci, dok je *Nevidljivo dijete i druge priče iz Mumindola* pisano „Za Sophiju” uz što stoji ilustracija djevojčice što se može povezati sa samim naslovom, no i moralnom porukom toga djela.

Važno je spomenuti kako je Tove Jansson, osim knjiga o Muminima, napisala i nekoliko slikovnica o Muminima, primjerice *The Book about Moomin, Mymble and Little*

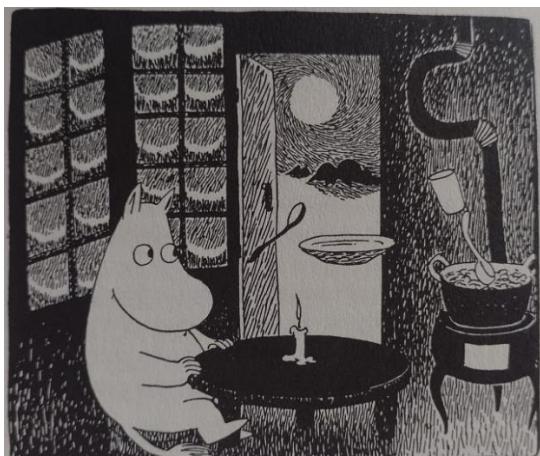
My (1952) *Who Will Comfort Toffle?* (1960). Tove Jansson autorica je i više od stotine stripova o Muminima (Westin, 2013).

4.1. Likovi

U nastavku će biti prikazano nekoliko ključnih likova iz serijala priča o Muminima koji se najčešće pojavljuju. Svaki od likova jedinstven je te svojim karakteristikama i osobinama doprinosi razvoju fabule. Ovime će se prikazati i neke od jednostavnijih ilustracija Tove Jansson iz serijala priča o Muminima.

Lik Mumintrola (Slika 2) glavni je lik serijala priča o Muminima. Jedinac je u obitelji. Zaljubljen je u Snorkicu. Njegov najbolji prijatelj je Snus (Jansson, 2019). Vrlo je brižljiv i uvijek spreman pomoći svojim bližnjima, no i svima ostalima kojima je potrebna pomoć (Jansson, 2019). Miran je, prijateljski raspoložen i radoznao (Jansson, 2020).

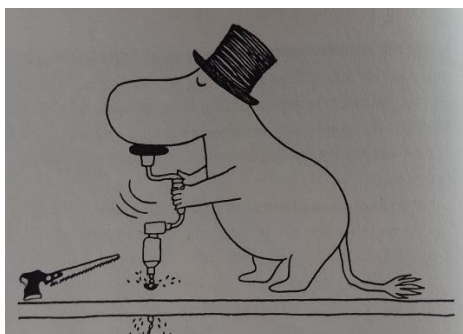
Slika 2: Ilustracija Tove Jansson koja prikazuje lik Mumintrola

Lik Mumintate (Slika 3) inspiriran je jednim od autoričinih najdražih talijanskih umjetnika Benvenuto Cellinijem koji je govorio kako svaka osoba koja je doživjela uspjeh može pisati svoju autobiografiju (Westin, 2013). Mumintata je tata Mumintrola i muž Muminmame (Jansson, 2020). Karakterizira ga avanturistički duh, briga o obitelji,

samopouzdanje te pisanje memoara o svom djetinjstvu i mladenaštvu (Jansson, 2021). Prepoznatljiv je po svom šeširu.

Slika 3: Ilustracija Tove Jansson koja prikazuje lik Mumintate

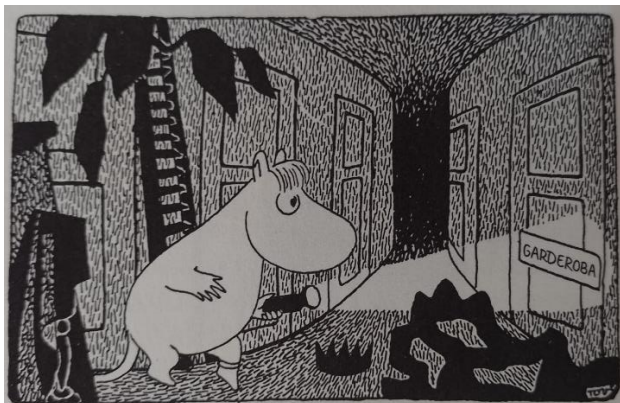
Muminmamu (Slika 4) karakteriziraju prave majčinske osobine poput nježnosti, osjećajnosti, topline i brige. Odmah je spremno u svoju obitelj prihvatila Nini, nevidljivo dijete, te se o njoj brinula kao o vlastitom djetetu (Jansson, 2020). Ona se spretno snalazi u svim nedaćama koje nailaze te za sve nalazi rješenje. Uvijek uz sebe nosi torbicu koja predstavlja njezinu moć (Westin, 2013). Muminama u raznim situacijama ujedinjuje svoju obitelj te time stavlja naglasak na zajedništvo (Jansson, 2020).

Slika 4: Ilustracija Tove Jansson koja prikazuje lik Muminmame

Snorkica (Slika 5) je prepoznatljiva po svojim predivnim, njegovanim, plavim šiškama. Osjeća simpatiju prema Mumintrolu. Nestašna je i spremna na avanture, ali istovremeno brižna i podržava svoje prijatelje (Jansson, 2019).

Slika 5: Ilustracija Tove Jansson koja prikazuje lik Snorkice

Mymla (Slika 6) je najstarije dijete u svojoj obitelji. Vodi brigu o svoj mlađoj braći i sestrama pazeći da nisu gladna i neuredna, a posebno o Maloj My (Jansson, 2019).

Slika 6: Ilustracija Tove Jansson koja prikazuje lik Mymle (prva s desna)

Mala My (Slika 7) najmanja je mymla (Jansson, 2019). Često svoje vrijeme provodi s obitelji Mumin (Slåstad, 2019). Prepoznatljiva je po svojoj impulzivnosti, oštrom jeziku,

izravnosti, samouvjerenosti i neustrašivosti. Često je u sukobu s drugim likovima. Iako je većinom karakteriziraju navedene osobine, Mala My može pokazati i svoju toplinu i brigu za druge (Jansson, 2019).

Slika 7: Ilustracija Tove Jansson koja prikazuje lik Male My

Snus (Slika 8) je Mumintrolov najbolji prijatelj (Jansson, 2019). Pustolov je, opušten, smišlja melodije pjesama. Voli prirodu (Jansson, 2020). Ponekad je druželjubiv, a ponekad mu više odgovara samoća. Prepoznatljiv je po svom šeširu i luli koju često puši (Jansson, 2019).

Slika 8: Ilustracija Tove Jansson koja prikazuje lik Snusa

Snifa (Slika 9) karakterizira znatiželja i neoprezno ponašanje. Zna biti naivan i sebičan, no tu je za svoje prijatelje. Humorističan je (Jansson, 2021).

Slika 9: Ilustracija Tove Jansson koja prikazuje lik Snifa

Hatifnati (Slika 10) su mistična bića. Stalno putuju u nepoznato krećući se u nepoznatim skupinama. Ne komuniciraju s drugim likovima i izazivaju nelagodu. Povezani su s promjenama vremena i lošim vremenom (Jansson, 2020). Mogu svijetliti pogotovo kad se rode jer su nabijeni elektricitetom (Jansson, 2019).

Slika 10: Ilustracija Tove Jansson koja prikazuje lik hatifnata

Möra (Slika 11) je također mistično biće, usamljena je i većinom se spominje kao negativac. Likovi od nje bježe kako ih ne bi ulovila i pojela (Jansson, 2021).

Slika 11: Ilustracija Tove Jansson koja prikazuje lik Möre

5. BAJKOVITO NA PRIMJERU DJELA

U ovome poglavlju iznijet će se zapaženi elementi bajkovitosti uz dane primjere na temelju pročitanih djela iz serijala o Muminima. Knjige na kojima je provedena analiza jesu: *Mumini i velika poplava*, *Memoari Mumintate*, *Opasno ljeto u Mumindolu*, *Zima u Mumindolu* te *Nevidljivo dijete i druge priče iz Mumindola*.

5.1. Bajkovito na primjeru djela *Mumini i velika poplava*

Radnja u djelu *Mumini i velika poplava* počinje in medias res: „Bilo je to, otprilike, krajem kolovoza i mora da je bilo kasno poslijepodne kad su Mumintrol i njegova mama ušli u najdublji dio šume” (2020: 11). Primjećujemo kako je postavljena scena bez dugog uvoda čime se stvara osjećaj dinamike i hitrosti. U knjizi su prepoznati opisi pejzaža koji su u funkciji radnje: „Tamo je vladala potpuna tišina, a među drvećem je bilo toliko mračno da se činilo kao da je sunce već zašlo. Tu i tamo raslo je golemo cvijeće koje je sjalo vlastitom svjetlošću poput upaljenih svjetiljki, a u dubini šume, među sjenkama, kretale su se malene zelene točkice” (Jansson, 2020: 11) ili: „Nebo se sve više mračilo, vrhovi valova bili su bijelo pjenasti, a u velikoj je daljini tutnjala grmljavina” (Jansson, 2020: 30). Iz navedenoga, može se uočiti kako opisi pejzaža ne predstavljaju samo fizičko okruženje u kojem se radnja odvija, već služe kao alat za stvaranje atmosfere i simbolike. Opisi pejzaža povezani su i s unutarnjim stanjima likova i izazovima s kojima se susreću. Uz stvarne likove poput ljudi, zmije, lava, mačaka i ptice marabu, u djelu se uočavaju i fantastični likovi – mumintrolovi, hemul i hatifnati (Jansson, 2020). U djelu možemo prepoznati i čarobni predmet, u ovom slučaju to je cvijet tulipana koji je Mumintrolu, Muminmami i malenoj životinjici osvjetljavao put u mraku: „I tako su sve troje krenuli dalje i ponijeli sa sobom veliki tulipan da im osvjetljava put” (Jansson, 2020: 14). Tulipan možemo sagledati i kao biljku koja je pomogla dobrim likovima svladati „zlo” – u ovom slučaju to je mrak kojeg su se likovi bojali. U djelu možemo uočiti podjelu na dobre i zle likove, primjerice Mumintrol, Muminmama i malena životinjica su dobri likovi dok Velika Zmija predstavlja zao lik. Opis zmije potvrđuje ju kao zlog lika: „Sada su mogli vidjeti i Zmiju kako ih prati. Izgledala je zlokobno, oči su joj bile strašne i žute” (Jansson,

2020: 16). Sukob dobra i zla zamjećujemo u interakciji malog lava i Muminmame gdje se Muminmama htjela osunčati na plaži, a mali lav ju je htio potjerati govoreći da je to njegova plaža. Muminmama mu se usprotivila rekavši kako oni planiraju ostati. Tada joj je mali lav počeo bacati pijesak u oči i kopati jamu. „Na kraju su mu se vidjele samo oči na dnu jame, ali je i dalje cijelo vrijeme bacao pijesak na Muminmamu. Ona je počela kliziti u jamu i očajnički se pokušala izvući” (Jansson, 2020: 27). Jak dojam simbolike prepoznajemo u situaciji u kojoj je „Tulipina kosa izbljedila od jada i više nije blistala” (Jansson, 2020: 20) što je bila Tulipina reakcija na razgovor s Muminmamom kojoj je rekla kako joj Mumintata jako nedostaje te ga želi pronaći (Jansson, 2020). Etički karakter bajke u ovom djelu prepoznajemo u obitelji Mumin koja pokazuje snagu zajedništva i međusobne podrške u suočavanju s prirodnom katastrofom što naglašava važnost obiteljske vrijednosti. U ovom djelu uočavamo sretan završetak gdje Muminmama i Mumintrol pronalaze Mumintatu te zajedno dolaze do kuće koju je Mumintata izgradio za njih te koju poplava nije uspjela uništiti (Jansson, 2020). Zadnja rečenica u knjizi također nam sugerira sretan završetak: „I cijeli su život proveli u toj dolini, osim kada su vremena na vrijeme odlazili na putovanja, tek malo za promjenu” (Jansson, 2020: 56).

5.2. Bajkovito na primjer djela *Memoari Mumintate*

Djelo *Memoari Mumintate* započinje ironizirano: „Jedne davne dosadne i vjetrovite večeri u kolovozu“ (Jansson, 2021: 15). Zamjećuje se kako navedeni početak koristi ironiju i uspostavlja humorističan ton parodirajući tako stereotipne uvode u priče. Knjiga je protkana s puno kratkih opisa pejzaža koji nisu statični, već su u funkciji radnje: „Kad sam se probudio, pogledao sam ravno gore u nov, potpuno zelen svijet. To me je, naravno, jako iznenadilo jer nikada prije nisam vidio drvo. Stabla su bila vrtoglavo visoka, uzdizala su se ravna poput kopalja i stvarala zelen krov. Krošnje su se lagano njihale i blistale na suncu, a ptice lepršale lijevo-desno i pjevale pune oduševljenja. Morao sam napraviti stož na glavi da se saberem” (Jansson, 2021: 27). Ovaj opis uprizoruje nam iznenađenje Mumintate, odnosno njegova emocionalna stanja i radosnu atmosferu. Kao zao lik može se odrediti morski pas kojeg su se likovi bojali u situaciji kada su s Moreskim orkestrom

zaronili u more. Od napada morskog psa spasio ih je dodo Edvard koji je slučajno nagazio na morskog psa i tako ga zgnječio (Jansson, 2021). Ovaj događaj može se okarakterizirati kao čudesni događaj i kao pobjeda dobra. Drugi čudesni događaj uslijedio je nakon toga, kada su morska stvorenja, spašena od morskog psa, stvorila mnoštvo svjetala u znak zahvale (Jansson, 2021). Za čudesni događaj može se navesti i događaj u koje su se Mumintata i Fredrikson spasili od velike oluje: „Tada sam otvorio oči i dočeka me nevjerojatni prizor. Brod se ljuljao visoko u zraku nošen golemim bijelim jedrom. Daleko ispod nas oluja je i dalje bjesnjela, crni valovi prijetee se kotrljali. Ali sada se doimala kao neka dječja oluja koja se nas ne tiče. ‘Letimo! Letimo!’ vikao je Fredrikson” (Jansson, 2021: 86). Ovaj događaj je čudesan jer uprizoruje nevjerojatnu situaciju spašavanja iz oluje. Scena tako stvara kontrast između opasnosti, koja se nalazila ispod njih, i osjećaja sigurnosti. Uz stvarne likove poput ljudi, u djelu se pojavljuje mnoštvo fantastičnih likova. Neki od njih su mumintrolovi, planinski pećinari, hatifnati, hemuli, mymle, morski duh i noćni duh. U djelu je naglašen etički karakter koji prepoznajemo po tome što djelo govori o avanturama i prijateljstvu te prikazuje koliko su važna suradnja i povjerenje u druge. Završetak djela je sretan jer Mumintata, nakon razdoblja u kojem se osjećao iznimno osamljeno i tužno, spašava i po prvi put susreće Muminmamu: „Prekinut ću priču ovdje, na ovoj neobičnoj prekretnici moje olujne mladosti, završit ću ovdje gdje Muminmama, najmilija od svih mumintrolova, ulazi u moj život!” (Jansson, 2021: 165-166). Sretan završetak također prepoznajemo i u epilogu gdje su se svi likovi zajedno okupili, neki po prvi put upoznali svoje roditelje i nakon dugog vremena ponovno vidjeli stare prijatelje: „...i kad su svi došli u verandu, zavlada je takva gužva da su se zidovi gotovo iskrivili. Bila je to neopisiva noć! Toliko pitanja, usklika, zagrljaja, objašnjavanja i vrućeg ruma nikad se prije nije pojavilo na jednoj verandi ... (Jansson, 2021: 170-171).

5.3. Bajkovito na primjeru djela *Opasno ljeto u Mumindolu*

Djelo *Opasno ljeto u Mumindolu* započinje radnjom in medias res: „Mumintrolova mama sjedila je na suncu na stubama i pravila brodić od kore drveta” (Jansson, 2019: 9). Iz navedenog, uočavamo brzi ulazak u zbivanje, bez dodatnog uvoda, čime se naglašava svakodnevna dinamika likova. Čudesan događaj u knjizi je pojava plutajućeg kazališta

nakon poplave, koje obitelji Mumin pruža trenutno sklonište (jer je njihov dom bio potopljen), no i mjesto raznih avantura (Jansson, 2019). Svakako, čudesni događaj koji možemo uočiti jest kako hatifnati izrastaju iz sjemenja koje je Snus zasadio u zemlju u parku. „Hatifnati su narasli na svoju punu veličinu i krenuli prema čuvaru iz svih smjerova, vođeni njegovom naelektriziranom dugmadi na uniformi. Zrak je bio pun munjica, a dugmad je sve više bljeskala. Odjednom su čuvaru počele sjajiti uši. Kosa mu je zaiskrila, iskre se proširile sve do nosa – i u jednom je trenutku čuvar cijel cjelcat sjajio!” (Jansson, 2019: 80). Uz stvarne likove poput kornjača, riba i mišice, u djelu se pojavljuje mnoštvo fantastičnih likova. Neki od njih su mumintrolovi, hatifnati, mymle, Filifjonka i hemuli. Bajkoviti element s kojim se također susrećemo jest tajna, koja služi kao pokretač radnje, vezana uz Ivanjsku čaroliju koja završava pogledom u bunar u kojem likovi vide onoga za koga će se udati. Policajac je okrivio Mumintrola, Snorkicu i Filifjonku za spaljivanje natpisa: „ ‘Sad ćete svi troje u zatvor!’ viknuo je Hemul. ‘Vražji piromani! Samo recite da niste potrgali sve natpise i zapalili ih! Ajde recite to ako možete!’ Ali, naravno, nisu mogli. Jer su se zakleli da neće reći ni riječi” (Jansson, 2019: 90). Nemogućnost govorenja, odnosno čuvanja tajne pokreće daljnju radnju djela. U djelu je naglašen etički karakter koji prepoznajemo u snalaženju likova u teškim situacijama, a tema poplave može podsjetiti na važnost odgovornog odnosa prema okolišu. Djelo ima sretan završetak. Završava povratkom obitelji Mumin, Snusa, Mymle, Male My i male hemulice u Mumindol. Mala hemulica uspjela je spasiti Snusa od policije (Jansson, 2019).

5.4. Bajkovito na primjeru djela *Zima u Mumindolu*

U djelu *Zima u Mumindolu* možemo pronaći nekoliko pejzažnih opisa: „Cijela je dolina izgledala kao neki zaigrani krajolik na mjesecu. Nanosi snijega stvarali su golema, obla brda ili lijepo zaobljene planine s oštrim vrhovima. Svaka je grana bila prekrivena velikom snježnom kapom. A drveće je izgledalo kao poslastice koje je napravio neki slastičar neobične mašte” (Jansson, 2019: 103). Radnja djela nadovezuje se na prethodni opis. Jak dojam simbolike uočavamo u dijelu kada je zima, kao godišnje doba, predstavljena kao ledena gospođa. Pogledavši u vjevericu, vjeverica se smrznula i uginula: „Leden je gospođa nagnula svoje lijepo lice iznad vjeverice i malo je počesljala

iza uha. Vjeverica se očarano zabljuje u nju, ravno u njezine hladne, plave oči. Ledena se gospođa nasmiješila i otišla dalje. A iza nje ostala je ležati luckasta vjeverica, ukočena i sa svim nožicama u zraku” (Jansson, 2019: 44). Također, jak dojam simbolike prisutan je u dijelu gdje se Mumintrol našao u snježnoj oluji: „Mumintrol je raširio ruke i poletio. ‘Možeš me plašiti koliko god hoćeš’, razmišljao je oduševljeno. ‘Sad sam shvatio. Nisi ti ništa gori od bilo čega drugoga kad te jednom prozremo. Više me ne možeš prevariti.’ A zima je nastavila plesati s njim preko cijele duge plaže sve dok nije stajao nosom zalijepljen za mol i zatrpan snijegom” (Jansson, 2019: 98). Iz navedenog, može se zaključiti kako je Mumintrol shvatio da unutar sebe može pronaći snagu za suprotstaviti se vremenskim okolnostima. Ples s olujom simbolizira njegovu povezanost s prirodom te njegov unutarnji rast. Neočekivani obrat uočavamo u trenutku kada je snježni konj oživio i odgalopirao s mrtvom vjevericom na leđima (Jansson, 2019). Iako su životinje i ostali likovi u pričama antropomorfizirani, ovo je jedini slučaj da nešto neživo oživljuje. Ova iznimna pojava naglašava snagu nestvarnog u svijetu Mumindola ističući ne samo čudesne mogućnosti tog svijeta, već i dublje teme o prirodi života i smrti koje autorica istražuje kroz svoje priče. Još je jedan događaj u kojem vidimo neočekivani obrat, a to je Mumintrolov ponovni susret s vjevericom za koju je mislio da je mrtva: „ ‘Jesi to ti?’ uskliknuo je Mumintrol. ‘Jesi li to stvarno ti!? Ti si sreća ledena gospođu?’ ‘Ne sjećam se’ rekla je vjeverica. ‘Znaš, ja ti sve brzo zaboravim.’” (Jansson, 2019: 122). No, tijekom kasnijeg razgovora, Mumintrol je zaključio da je to bila baš ona vjeverica za koju je mislio da se smrznula kada ju je pogledala ledena gospođa. Još jedan bajkoviti element koji se može prepoznati u ovome djelu su čarobne riječi koje je Muminmama izgovorila tijekom pripremanja čaja i lijeka za Mumintrolovo bolno grlo: „Za svaki je slučaj promrmljala i kratke čarobne riječi dok je pripremala lijek. To je naučila od svoje bake” (Jansson, 2019: 124). Osim stvarnih likova poput ljudi, vjeverice, psa, susrećemo i fantastične likove kao što su mumintrolovi, mymle, hemuli, Möra, nevidljive rovke, Filifjonka, Gafsa i Homsan. Etički karakter ove priče prepoznaje se u Mumintrolovoj visokoj razini empatije za druge likove, odgovornom ponašanju prema prirodi, prihvaćanju različitosti među likovima te hrabrošću u suočavanju s različitim izazovima i opasnostima. Djelo ima sretan završetak, a završava dugo iščekivanim buđenjem Mumintrolovih roditelja i Snorkice iz zimskog sna, dolaskom proljeća te povratkom Mumintrolovog najboljeg prijatelja Snusa (Jansson, 2019).

5.5. Bajkovito na primjeru djela *Nevidljivo dijete i druge priče iz Mumindola*

Ovo djelo sastoji se od devet priča odijeljenih poglavljima. Od devet priča, tri su one sa stereotipnim počecima. Priča „Filifjonka koja je vjerovala u katastrofe započinje” započinje riječima: „Bila jednom jedna Filifjonka koja je prala svoju veliku podnu prostirku u moru” (Jansson, 2020: 45). Priča „Hemul koji je volio tišinu” počinje rečenicom: „Bio jednom jedan hemul koji je radio u zabavnom parku, ali to ne mora uvijek značiti da je ondje naročito zabavno” (Jansson, 2020: 89). Priča „Tajna hatifnata” započinje: „Bilo je to u ono vrijeme, jednom davno, kada je Muminrolov tata otišao od kuće ne rekavši zašto, jer ni sam nije znao zašto je morao otići” (Jansson, 2020: 135). Osim stvarnih likova poput djece, u pričama se pojavljuje mnoštvo čudesnih likova poput Filifjonke, Gafse, mumintrolova, homsana, hemula, hatifnata, mymli i zmaja. Jak dojam simbolike možemo uočiti u priči „Filifjonka koja je vjerovala u katastrofe”, posebno kroz Filifjonkin osobni doživljaj oluje. Oluja odražava njezine unutarnje osjećaje i stanje uma simbolizirajući njezinu unutrašnju tjeskobu i strahove: „Ubrzo je njezina mašta počela smišljati neko svoje nevrjeme, puno mračnije i divljije od onoga koje je treslo kuću. Valovi su postali golemi bijeli zmajevi, tajfun koji huče zakovitlao je vodu u crni stup na horizontu, blistavi stup sjurio se prema njoj, sve bliže i bliže. Njezina vlastita oluja uvijek je bila najuzasnija, ali tako je to oduvijek bilo” (Jansson, 2020: 58). Čudesnu pojavu možemo prepoznati u djevojčici koja je nevidljiva: „‘Pa vi znate da osoba katkad može postati nevidljiva ako je se dovoljno plaši’ rekla je Tutiki i pojela jednu gljivu koja je izgledala kao slatka gruda snijega. ‘E pa, ovu Nini na pogrešan je način preplašila jedna teta koja ju nije voljela, a morala se brinuti o njoj. Upoznala sam tu tetu, stvarno je užasna. Nije ljuta, znate, to bi se još moglo razumjeti. Ne, samo je ledena i ironična’ ” (Jansson, 2020: 116). Tutiki objašnjava fenomen nevidljivosti kao rezultat jakog straha. Situacija postaje još više iznenađujuća kada saznajemo da je Nini postala nevidljiva zbog emocionalne hladnoće i nebrige tete prema njoj. Teta nije bila ljuta, što bi bilo očekivano, već je bila ledena i ironična. To je duboko utjecalo na Nini pretvarajući je u nevidljivu osobu. Nini je pomalo postajala vidljivija boraveći u obitelji Mumina koji su se brinuli da se osjeća voljeno i prihvaćeno: „Mumintrol je izjurio u vrt i završtao: ‘Mama! Dobila je šape! Vide se šape!’” (Jansson, 2020: 120). Djelo ima etički karakter što možemo

posebno uočiti u priči *Nevidljivo dijete* koja naglašava važnost obiteljske ljubavi, pažnje i sigurnosti za pravilan razvoj djeteta. Svaka od devet priča završava sretnim završetkom. Primjerice priča *Nevidljivo dijete* završava tako što djevojčica Nini postaje sasvim vidljiva što znači da se osjećala voljeno u obitelji Mumin (Jansson, 2020). Priča „Filifjonka koja je vjerovala u katastrofe” završava tako što je Filifjonka napokon osjetila unutarnji mir, zadovoljstvo i slobodu iako je izgubila kuću u katastrofi (Jansson, 2020).

5.6. Elementi bajkovitosti na primjeru djela iz serijala priča o Muminima

Element bajkovitosti koji možemo prepoznati u svim analiziranim djelima iz serijala priča o Muminima jest pojavljivanje broja tri. „Broj tri je temeljni broj, izraz intelektualnog duhovnog reda, savršenosti, izraz sveukupnosti i dovršenosti” (Pintarić, 1999: 22). Obitelji Mumin sastoji se upravo od tri člana - Muminmame, Mumintate i Mumintrola. Stoga, obitelji Mumin možemo shvatiti kao jednu cjelovitu obitelj.

Iz navedene analize vidljivo je kako su najčešći elementi bajkovitosti zastupljeni u djelima iz serijala priča o Muminima pojava fantastičnih likova i događaja, naglašenost etičkog karaktera djela, sretan završetak, pojava neparnog broja tri te opisi pejzaža koji su u funkciji radnje. Elementi bajkovitosti koji su rjeđe zastupljeni jesu podjela likova na izrazito dobre i izrazito loše likove, stereotipni početci, jak dojam simbolike i prisutnost tajne. Elementi bajkovitosti koji se ne pojavljuju jesu neimenovani likovi te neodređeno vrijeme i radnja.

6. FANTASTIČNO NA PRIMJERU DJELA

U ovome poglavlju iznijet će se zapažene značajke i zahtjevi fantastične priče uz dane primjere na temelju pročitanih djela iz serijala o Muminima. Knjige na kojima je provedena analiza jesu: *Mumini i velika poplava*, *Memoari Mumintate*, *Opasno ljeto u Mumindolu*, *Zima u Mumindolu* te *Nevidljivo dijete i druge priče iz Mumindola*.

6.1. Fantastično na primjeru djela *Mumini i velika poplava*

U knjizi *Mumini i velika poplava* čudesno je prepoznato na sljedećim primjerima: „‘Pa to je moja kuća!’ povikao je Mumintata sav izvan sebe od sreće. ‘Doplovila je ovamo i sad tu stoji!’” (Jansson, 2020: 54). Kuća koja plavi po vodi i koja ostaje čitava unatoč poplavi predstavlja čudesni događaj koji prkosi realnosti. Takav događaj omogućava stvaranje fantastičnog okruženja gdje nemoguće postaje moguće. Također, „Dovukla je gomilu suhih grana i zapalila ih iskricom iz Tulipine modre kose” (Jansson, 2020: 18). Muminmama koristi čudesnu sposobnost da izvuče iskra iz Tulipine kose kako bi zapalila vatru što je još jedan primjer nadnaravnog elementa unutar priče. Čudesno je također opaženo u događaju u kojem su Muminmama, Mumintrol, Tulipa i malena životinjica pomičnim stepenicama otišli na planinu te uživali u krajoliku kojeg je napravio jedan gospodin: „Ali kada je htio uhvatiti snijeg, vidio je da to nije snijeg, nego sladoled. A zelena trava koja mu je pucketala pod nogama bila je napravljena od tankih niti šećera. Posvuda preko pola žuborili su potočići svih mogućih boja, pjenili se i klokotali ponad zlatnog pijeska. (...) Tulipa je trčala od drveta do drveta i nabrala puno naručje bombona, a čim bi ih ubrala, narasli bi novi.” (Jansson, 2020: 22). Ovaj opis planine sastavljene od sladoleda, šećerne trave i bombona ilustrira nevjerojatne i maštovite krajolike koji su daleko od stvarnosti, karakteristične za fantastične priče. U djelu je prisutna pojava natprirodnih likova poput mumintrolova, hatifnata, morskih sirena i hemula. Glavni likovi, Mumini, sami po sebi predstavljaju natprirodne entitete. Oni nisu obični ljudi ili životinje, već bića s posebnim karakteristikama i osobinama. Pojava hatifnata, morskih sirena i hemula dodatno doprinosi fantastičnosti priče. Ovi likovi donose elemente tajanstvenog i čarobnog svijeta, čime se proširuje spektar natprirodnih bića koja

nastanjuju Mumindol. Prepoznatljiva je i antropomorfizacija. Mumintrolovi i drugi likovi u priči posjeduju ljudske osobine poput osjećaja, razmišljanja i reakcija na događaje oko njih. To ih čini sličnijima čitateljima omogućujući im da se poistovjete s likovima i njihovim avanturama.

6.2. Fantastično na primjeru djela *Memoari Mumintate*

U knjizi *Memoari Mumintate* čudesno je vidljivo na primjeru Fredriksonovog broda koji ima nestvarne mogućnosti („Pogledajte Fredriksona, dvorskog izumitelja iznenađenja. Njegovo najveće iznenađenje predstaviti ćemo danas, ono će putovati kopnom, morem i zrakom!” (Jansson, 2021: 139)) te na primjeru događaja kada su likovi brodom zaronili u more te slučajno time izazvali morskog psa, a dodo Edvard ga je slučajno zgazio i tako spasio glavne likove i morska stvorenja („Na stotine milijuna milijardi riba plivalo je prema nama iz svih smjerova, s upaljenim svjetlima, džepnim lampama, navigacijskim reflektorima, svjetiljkama za oluju, žaruljama i lampama iz svjetionika. Neke su imale i malenu svjetiljku obješenu na ušima, a svaka od njih bila je izvan sebe od zahvalnosti. To, donedavno tako turobno more, sada je blistalo u bojama duge: ljubičaste, crvene i žute moruzgve sjale su na plavom travnjaku...” (Jansson, 2021: 149)). Čudesno također prepoznajemo u događaju u kojem su se Mumintata i Fredrikson spasili od velike oluje: „Tada sam otvorio oči i dočeka me nevjerojatni prizor. Brod se ljuljao visoko u zraku nošen golemim bijelim jedrom. Daleko ispod nas oluja je i dalje bjesnjela, crni valovi prijeteće se kotrljali. Ali sada se doimala kao neka dječja oluja koja se nas ne tiče. ‘Letimo! Letimo!’ vikao je Fredrikson” (Jansson, 2021: 86). U tom čudesnom događaju, Mumintrol i Fredrikson spašeni su od strašne oluje kada su se našli na brodu koji se podigao visoko u zrak s velikim bijelim jedrom. Oluja koja je i dalje divljala ispod njih izgledala je bezazlena. Čudesnost uočavamo i u trenutku kada je Mumintata dozivao duha kako bi se pojavio i on je zaista došao (Jansson, 2021). Pozivanje duha i njegovo stvarno pojavljivanje izvan očekivanja predstavlja jasnu manifestaciju nadnaravnog u svijetu Mumindola. Pravila po kojima funkcionira fantastični svijet jasno su prikazana kroz činjenicu da planinski pećinari napadaju stvorenje i odgrizu mu nos ako smatraju da je prevelik (Jansson, 2021). Sklonost nonsensu

pojavljuje se u razgovoru Mumintate (dok je još bio dijete) i Hemulice: „Znao sam, na primjer, pitati Hemulicu zašto je sve ovakvo kakvo jest, a ne obrnuto. ‘Pa sve mora biti lijepo’, rekla je ona na to. ‘Zar nije ovako dobro?’” (Jansson, 2021: 17). Hemulica svojim odgovorom naglašava zadovoljstvo trenutnim stanjem, bez potrebe za logičnim objašnjenjem, što dodatno ističe nonsens kao bitan element njihove percepcije stvarnosti. Nonsens prepoznamo i u dijalogu između Mumintate i duha: „Izvukao sam se ispod kreveta (ionako me već vidio) i rekao: ‘Nazdravlje!’ ‘Nazdravlje, tebi’, odgovorio je duh ljutito” (Jansson, 2021: 127). Ovaj razgovor ukazuje na nonsens kroz neobičnu reakciju na situaciju – umjesto straha ili zbunjenosti, likovi koriste izraz koji se obično koristi u potpuno drugačijem kontekstu (kihanje). Duhovita i apsurdna razmjena replika dodaje element neočekivanosti, karakterističnog za nonsens, ističući kako likovi u fantastičnom svijetu često reagiraju na načine koji prkose logici i očekivanjima. Naivnost je prisutna kod Joksa i Zbrke u razgovoru s Mymlom koja izmišlja čudnovate priče o svom ujaku (koji zapravo ni ne postoji), a oni joj sve povjeruju (Jansson, 2021). Ovaj primjer pokazuje njihovu djetinju lakovjernost i spremnost prihvaćanja nevjerojatne priče bez propitivanja. Naivnost likova doprinosi čarobnom i nepredvidivom tonu fantastičnog svijeta u kojem žive. U ovom djelu pojavljuje se mnoštvo natprirodnih likova poput mumintrolova, hemula, planskih pećinara, hatifnata, morskog duha, noćnog duha i mymli. Također, prisutna je antropomorfizacija.

6.3. Fantastično na primjeru djela *Opasno ljeto u Mumindolu*

U knjizi *Opasno ljeto u Mumindolu* prepoznato je čudesno na primjeru činjenice kako se hatifnati, bajkovita stvorenja, mogu zasaditi u zemlju u obliku sjemenki te ubrzo njihove glave počnu nicati (Jansson, 2019). Čudesno je prisutno i u napadu hatifnata (koji posjeduju svojstvo elektriciteta) na čuvara parka: „Hatifnati su narasli na svoju punu veličinu i krenuli prema čuvaru iz svih smjerova, vođeni njegovom naelektriziranom dugmadi na uniformi. Zrak je bio pun munjica, a dugmad je sve više bljeskala. Odjednom su čuvaru počele sjajiti uši. Kosa mu je zaiskrila, iskre se proširile sve do nosa – i u jednom je trenutku čuvar cijel cjelcat sjajio!” (Jansson, 2019: 80). Ovaj događaj naglašava element čudesnog kroz neobične i nadnaravne sposobnosti hatifnata koji koriste svoj

elektricitet na nevjerojatan način. Njihova sposobnost da reagiraju na naelektrizirane predmete i učine navedeno s čuvarom stvara snažan osjećaj fantazije. Svakako, čudesno je prepoznato u tome što je cijela građevina kazališta plutala na vodi, a Mumini i ostala stvorenja su dokle ondje prebivala (Jansson, 2019). Ovaj prizor ističe element fantastičnog transformirajući običnu strukturu poput kazališta u nešto izvanredno i nestvarno. Za Ivanje, u Mumindolu postoje određena pravila koja govore kako treba ubrati devet vrste različitog cvijeća i tada treba izvesti ivanjsku čaroliju: „Prvo se trebamo zavrtjeti i sedam puta okrenuti i malo brundati i toptati nogama o tlo. A onda moramo natraške otići do bunara pogledati u njega. I tada ćemo vidjeti onoga za koga ćemo se udati” (Jansson, 2019: 87). Ovaj ritual naglašava prisutnost čudesnog u Mumindolu gdje su tradicionalni obredi povezani s vjerovanjem u magiju i natprirodne pojave. Pravila koja uključuju specifične pokrete i gledanje u bunar stvaraju atmosferu tajanstvenosti i uzbuđenja. Od natprirodnih bića, u ovom djelu prisutni su mumintrolovi, hatifnati i hemuli. Prisutna je antropomorfizacija.

6.4. Fantastično na primjeru djela *Zima u Mumindolu*

Čudesno, u knjizi *Zima u Mumindolu*, uočeno je kod Tutikinih rovki koje su nevidljive, lete zrakom i kuhaju juhu: „Jedan je lonac počeo ključati na peći. Poklopac se podigao i jedna je kuhača promiješala juhu. Druga je žlica dodala malo soli, a onda se uredno vratila na prozorsku dasku” (Jansson, 2019: 26). Čudesno je prepoznato i kod snježnog konja koji je odjednom oživio: „A onda je snježni konj spustio glavu i oprezno ponjušio vjevericu. Potom je upitno pogledao Mumintrola dok mu se rep mirno njihao” (Jansson, 2019: 50). Također, u situaciji kada je Mumintrolov rođak, sićušno stvorenje, prerasmjestio sav namještaj po njihovoj kući: „Te je noći Mumintrolov rođak preuredio cijelu kuću, sasvim tiho, ali s iznenađujućom snagom. Okrenuo je kauč prema kaminu i ponovno objesio sve slike. Sav je namještaj razmjestio, a budilica je završila u kanti za smeće. Dovukao je gomilu svakojake starudije s tavana i naslagao je oko kamina” (Jansson, 2019: 70). Ovi prizori naglašavaju fantastičnost svijeta Mumindola gdje nevidljiva stvorenja mogu obavljati svakodnevne zadatke poput kuhanja, snježne skulpture oživjeti i ponašati se poput stvarnih bića, a mala stvorenja nevjerojatnom

snagom potpuno preurediti kuću. Postoje i pravila po kojima funkcionira irealni svijet, odnosno Mumindol, primjerice mumintrolovi svake godine spavaju zimski san, od studenog do travnja (Jansson, 2019). Ova značajka naglašava jedinstvenu prirodu fantastičnog svijeta, gdje su nevjerojatne pojave poput sezonskog hiberniranja normalne. Ovakva pravila ne samo da dodaju čaroliju i posebnost svijetu Mumindola, već i stvaraju specifičan ritam života za njegove stanovnike. Prisutna je i pojava natprirodnih likova poput mumitrolova, nevidljivih rovki, Filifjonke, Gafse, homsana i hemula. Kod navedenih likova javlja se antropomorfizacija.

6.5. Fantastično na primjeru djela *Nevidljivo dijete i druge priče iz Mumindola*

U djelu *Nevidljivo dijete i druge priče iz Mumindola* čudesno se prepoznaje u djevojčici Nini koja je nevidljiva: „Pa vi znate da osoba katkad može postati nevidljiva ako je se dovoljno plaši’ rekla je Tutiki i pojela jednu gljivu koja je izgledala kao slatka gruda snijega. ‘E pa, ovu Nini na pogrešan je način preplašila jedna teta koja ju nije voljela, a morala se brinuti o njoj. Upoznala sam tu tetu, stvarno je užasna. Nije ljuta, znate, to bi se još moglo razumjeti. Ne, samo je ledena i ironična” (Jansson, 2020: 116). Ovaj prizor naglašava element čudesnog idejom da strah može učiniti osobu nevidljivom. Takva magična transformacija dodaje sloj fantastike priči dok istovremeno pruža komentar na emocionalni utjecaj zlostavljanja i zanemarivanja. Nini je pomalo postajala vidljivija boraveći u obitelji Mumina koji su se brinuli da se osjeća voljeno i prihvaćeno: „Mumintrol je izjurio u vrt i zavrištao: ‘Mama! Dobila je šape! Vide se šape!’” (Jansson, 2020: 120). Ovakva transformacija naglašava snagu topline i emocionalne podrške u Mumindolu gdje fantastične mogućnosti omogućuju likovima da se vrate u vidljivi svijet uz pomoć dubokih međuljudskih veza i podrške obitelji. Čudesno je svakako prepoznato u situaciji kada su se svi hatifnati okupili na jednome mjestu tijekom lošeg vremena: „Okrenuli su se prema jugu odakle je dolazila oluja, baš kao morske ptice prije nevremena. Jedan po jedan počeli su sjajiti poput noćnih lampica, jače bi zasvijetlili sa svakom munjom, dok je trava oko njih pucketala od elektriciteta” (Jansson, 2020: 153). Ovaj prizor prikazuje fantastičan trenutak u svijetu Mumindola gdje hatifnati, čudesna bića koja posjeduju svojstvo elektriciteta, reagiraju na prirodne pojave na način koji

Podsjećaju na morske ptice prije nevremena. Njihovo sisanje i pucketanje trave oko njih stvaraju atmosferu nadnaravnosti. Postoje i pravila po kojima funkcioniraju hatifnati: „Hatifnati ne osjećaju hladnoću, samo elektricitet.” (Jansson, 2020: 145). Ova karakteristika hatifnata dodatno naglašava njihovu specifičnost i jedinstvenost u svijetu Mumindola. Ovo pravilo ne samo da obogaćuje njihovu karakterizaciju kao natprirodnih bića, već i pruža dublji uvid u njihovu prirodu i način interakcije s okolišem. U djelu se pojavljuju natprirodna bića, poput mumintrolova, homsana, mymli, Filifjonke, zmaja, hemula, Gafse i hatifnata. Navedeni likovi su antropomorfizirani.

6.6. Zahtjevi fantastičnosti na primjeru djela iz serijala priča o Muminima

Prema zahtjevima fantastične priče (Crnković, 1986), u serijalu priča o Muminima može se potvrditi prisutnost elementa uvjerljivosti jer sadržavaju i elemente stvarnih pojava. Svakako se može kazati da je zastupljen i drugi zahtjev koji se odnosi na originalnost. Djela o Muminima jasno se razlikuju od ostalih djela dječje književnosti. Kao najznačajnije može se izdvojiti stvaranje likova Mumina kao sasvim jedinstvenih i originalnih izmišljenih stvorenja. Fabula u pričama teče logično te se odvija potpuno prirodnim putem stvarajući zanimljiv i napet zaplet te smislen rasplet.

Iz navedene analize, može se zaključiti kako priče iz serijala o Muminima sadrže većinu značajki fantastične priče te ispunjavaju njezine zahtjeve.

7. PRIMJERENOST KNJIŽEVNIH DJELA U RADU S DJECOM PREDŠKOLSKE DOBI

„Bila priča obična, klasična, narodna li umjetnička, bila to bajka, basna ili pripovijetka, ona utječe na cjelokupan razvoj djeteta.” (Peteh i Duš, 1980: 5). Navedeni citat iznosi vrijednost priče te koliki je njezin značaj na dijete u cjelini. Daje poruku kako je bitno staviti naglasak na određene kriterije tijekom odabira djela pazeći pritom da budu primjerena dječjoj dobi te u neposrednom radu s djecom.

Govoreći o primjerenosti književnih djela za djecu predškolske dobi, Stjepan Hranjec (2009) važnim smatra da djela budu zabavna jer je u dječjoj dobi to jedini način kako da nešto bude zanimljivo i poučno. Nadalje, spomenuti autor nabraja i etičnost kao bitan kriterij koji u djelu treba biti jasno prepoznatljiv upravo zbog dječje publike kojoj je namijenjen te njihovim razvojnim mogućnostima.

Sljedeća stavka je aktualnost. Karol Visinko (2005) ističe važnost pružanja djeci onih djela suvremenih autora čije su teme bliže današnjoj djeci nego su to možda djela autora iz prošlog stoljeća. Karol Visinko (2005: 58) nakon provedenog istraživanja s odgajateljima i učiteljima zaključuje: „Naime, mnogima se među njima čini da su u vrijeme njihova školovanja priče bile zanimljivije, razumljivije i primjerenije djeci, da su se danas zahtjevi povećali, ali se izgubilo mnogo od one prisnosti koja se između djece i učitelja održavala i putem priče”. Navedeni citat uistinu sadrži srž današnje problematike koja se javlja u ustanovama za odgoj i obrazovanje stavljajući naglasak na visoku razinu promišljanja i pripreme oko koje se stručne osobe trebaju potruditi kako bi odabrano djelo imalo željeni učinak na djecu.

Karol Visinko (2005) isto tako navodi kako je važna odrednica dječje priče utjecaj na poboljšanje jezičnog izraza djece te na bogaćenje rječnika. Naime, treba obratiti pažnju i da jezik koji se koristi, odnosno njegova kompleksnost, bude primjerena dječjoj dobi kako bi u jednu ruku tekst bio jednostavan i lako razumljiv, no isto tako pomalo izazovan kako bi dječja priča bila izvorište novih riječi za širenje njihovog vokabulara.

Mira Peteh i Marija Duš (1980) pišu o jezičnim zadacima i koje je ciljeve potrebno postići u različitim dobnim skupinama djece. Glavno sredstvo za postizanje ciljeva upravo je priča. Za skupinu djece mlađe dobi iznose kako bi priča trebala djecu poticati na govor, da im ona pomogne u pravilnijoj artikulaciji i prepoznavanju glasova, da lakše uočavaju karakteristike glasa – visinu, intenzitet te da to primjenjuju u vlastitom govoru, da utječe na pravilno oblikovanje rečenica i njihovo izgovaranje, da se poboljša izražavanje te se spriječe govorne poteškoće. Za skupinu djece srednje dobi, autorice govore kako se pričom i dalje utječe na navedene zadatke. Uz to naglasak se treba staviti na artikulacijske sposobnosti, na sposobnost slušanja drugih dok govore. Treba se utjecati na samostalnost pri izražavanju govorom, posebno vodeći s time da to je odličan način kako bi djeca mogla što detaljnije izražavati vlastita emocionalna stanja. Također, na govor se gleda kao na ključno sredstvo komunikacije, stoga je cilj usredotočiti se na njegovo usavršavanje što će im zacijelo omogućiti lakše socijaliziranje. Za skupinu djece starije dobi, autorice spominju da se pričom utječe i na znatiželju za svoju okolinu, da im pomaže pri nesvjesnom usvajanju gramatičkih pravila, pažljivom slušanju drugih te razvijanju interesa kod djece za književna djela. Iz navedenog, može se uočiti bogatstvo pozitivnih učinaka kojima se pričom može djelovati na djecu, stoga je ključno pažljivo i promišljeno odabirati djela koja sadrže kvalitetan i djeci prilagođen jezični izraz.

Kao važan kriterij primjerenosti Ivana Martinović i Ivanka Stričević (2011) ističu slike, odnosno ilustracije u književnim djelima, za koje tvrde kako su one prevladavajuće u odnosu na tekst. Ovaj kriterij u potpunosti je razumljiv ako poznajemo prirodu učenja djece kao vizualnih bića.

Bruno Bettelheim (2000) iznosi svoje viđenje današnjih djela dječje književnosti govoreći da je većini njih glavna svrha zabava ili učenje, no da im nedostaje dublji smisao. „Da bi priča doista zadržala djetetovu pažnju, mora ga zabavljati i pobuđivati radoznalost. No, da bi mu obogatila život, mora poticati maštu; pomoći mu razviti um i razbistriti osjećaje; mora biti prilagođena njegovim brigama i težnjama; mora u cijelosti priznati njegove teškoće, a istodobno ukazivati na rješenja problema koji ga zbunjuju” (Bettelheim, 2000: 14). Iz navedenog, jasno se može zaključiti kako Bruno Bettelheim (2000) cijeni djela koja su istinu prilagođena djetetu kojemu je često potrebna

emocionalna podrška u njegovom razvoju te mu zaista pružaju dovoljno motivirajući i poticajan sadržaj kako bi se stimulirali njegovi kognitivni procesi.

Mira Peteh i Marija Duš (1980) spominju kako je dječja dob značajan kriterij u izboru sadržaja koji će se djeci ponuditi. Iznose kako je dijete u toj ranoj i predškolskoj dobi slušalac te da ga kvalitetnim odabirom književnih djela izgrađujemo u budućeg čitatelja. Autorice također spominju kako teme mogu biti raznovrsne u skladu s dječjim interesima, odgojno-obrazovnim zadacima, godišnjim dobima, svečanostima i slično. Međutim, kao važan segment ističe se kako književno djelo treba posjedovati određenu estetsku vrijednost utječući na djetetov razvoj sklonosti prema ljepoti.

Mira Peteh i Marija Duš (1980) još pišu kako dijete predškolske dobi voli fantastične situacije, pojavu nemogućeg, a da s druge strane ne daje prednost dugim opisima i razmišljanjima likova. Odnosno, autorice ističu kako je dijete sklono akcijama u književnim djelima. Isto tako, izlažu kako se djeca rado susreću s djelima pisanim humorističnim stilom te djelima u kojima je fabula dinamična. Izbor sadržaja treba biti u skladu s dječjim interesima. Autorice posebno ističu preferenciju djece mlađe dobi prema književnim djelima u kojima se pojavljuju likovi životinja.

7.1. Primjerenost uporabe serijala priča o Muminima

Sukladno provedenoj analizi odabranih djela, iznijet će se osvrt na njihovu primjerenost za uporabu u radu s djecom rane i predškolske dobi te na njihovu primjenjivost u odgojno-obrazovnom radu stručnjaka.

Značajka primjerenosti koja se očituje u djelu da ono bude zabavno (Hranjec, 2009), potvrdila se prisutnom u serijalu priča o Muminima. Analizirane priče o Muminima karakterizira maštovita i uzbudljiva radnja što možemo prepoznati primjerice u djelu *Opasno ljeto u Mumindolu* gdje likovi nailaze na plutajuće kazalište ne znajući da je kazalište. Polako su počeli istraživati prostorijske koje ono sadrži, kostime i rekvizite. Ono što je ovdje jako uzbudljivo je njihova iznenađenost svime time i što ne razumiju svrhu predmeta koji se ondje nalaze. Dakako, vrijedno je, osvrćući se na uzbudljivost, spomenuti i pripremu te izvođenje kazališne predstave koju su likovi izveli nakon što su

shvatili da se nalaze u kazalištu i čemu ono služi (Jansson, 2019). Što se tiče jasnih likova, na primjeru ovih djela može se izdvojiti lik Muminrola kod kojeg jasno prepoznajemo njegove osobine po njegovim postupcima, primjerice to da želi svima pomoći, ugošćuje i hrani čak i one koje ne poznaje (Jansson, 2019), stalo mu je do njegovih prijatelja (Jansson, 2019) te je jako radoznao (2020). Ilustracije su one koje svakako pomažu u prepoznavanju likova te povezivanju s opisima. Djela, kao što je već više puta spomenuto, obiluju ilustracijama pa tako i ilustracijama na kojima su prikazani likovi. Lik Muminrola prepoznajemo na mnogim ilustracijama analiziranih djela (Slika 2). Ono što možemo zamijetiti u ovim djelima jest jednostavan jezik što djeci pogoduje da uživaju u pročitanoj literaturi. Iz djela *Mumini i velika poplava*: „Pričaj mi o tati’, zamolio ju je Muminrol. ‘On je bio neobičan muminrol’, rekla je mama zamišljeno i tužno. ‘Stalno se htio seliti, od jednog kamina do drugog. Nigdje mu nije bilo dobro. A onda je nestao – otišao s hatifnatima, malenim stvorenjima koja lutaju.’” (Jansson, 2020: 19). Ono što se može vidjeti iz danog citata jesu jednostavne rečenice, jednostavne gramatičke strukture i osnovne riječi. Naravno, djelo će djeci biti zabavno ako je ono u skladu s njihovim interesom.

Sljedeća značajka primjernosti odnosi se na etičnost književnih djela (Visinko, 2005) koja je također zastupljena u serijalu priča. Etičnost se može prepoznati u moralnim porukama koje priče o Muminima sadržavaju. Tu se posebice može istaknuti promicanje vrijednosti poput hrabrosti, prijateljstva, zajedništva, empatije, brige, poštenja i odgovornosti koje se lako uočavaju kod likova u pričama. Zajedništvo uočavamo u djelu *Mumini i velika poplava* u kojem Muminmama i Muminrol zajedno kreću u potragu za Mumintatom. Ovdje vidimo njihovu odlučnost i međusobnu podršku radi izgubljenog člana obitelji čime odražavaju snažno zajedništvo (Jansson, 2020). Primjer prijateljstva možemo prepoznati u djelu *Opasno ljeto u Mumindolu*, između Muminrola i Snorkice u situaciji kada su sami ostali na stablu, a kazalište je otplovilo od njih. Tada su si međusobno dijelili riječi ohrabrenja i utjehe. Jasno se mogla prepoznati njihova bliskost u takvoj izazovnoj situaciji (Jansson, 2019). Također, važno je spomenuti kako su djela i poučnog karaktera jer sadrže elemente koji djeci pomažu u shvaćanju vlastitih postupaka i u učenju važnih životnih lekcija. Navedeno možemo uočiti u djelu *Memoari Mumintate* gdje se ističe važnost tinskog radnja i suradnje u interakcijama Mumintate, Fredriksona,

Joksa i Zbrke kako bi prevladali razne izazove i riješili probleme, primjerice tijekom opasne oluje (Jansson, 2021). U tom djelu možemo zamijetiti i prihvaćanje različitosti među likovima. Primjerice, Zbrko najviše voli svoju zbirku gumba i nespretn je, no Mumintata, Fredrikson i Joks ga prihvaćaju takvoga, s njegovim osobinama bez ikakvih ružnih riječi prema njemu kada nešto napravi krivo (Jansson, 2021). Ono što ovo djelo također naglašava jest važnost mašte što možemo vidjeti kod Fredriksonovog stroja koji može letjeti i roniti, te važnost avanture, odnosno istraživanja novih mjesta i bogaćenje iskustva što vidimo po svim pustolovinama o kojima je Mumintata pisao u svojim memoarima (Jansson, 2021).

Govoreći o značajki koja se odnosi na suvremenost autora (Visinko, 2005), odnosno na aktualnost samoga djela, jasno se može zaključiti kako je Tove Jansson itekako pisala djela koja su tematski prilagođena sadašnjem kontekstu vremena te su njezine teme bliske djeci. Primjerice, u djelu *Mumini i velika poplava* uočavamo prirodnu katastrofu, odnosno poplavu, što se može povezati s aktualnim klimatskim promjenama i prirodnim katastrofama koje se događaju u svijetu. Djecu se tako može bolje upoznati s važnosti pripravnosti za takve situacije. Također, u spomenutom djelu uočavamo složenost obiteljskog konteksta gdje se obitelj Mumin suočava s krizom zbog nedostatka jednog člana. Stavljanje naglaska na obitelj svakako je relevantna tema u današnjem svijetu u kojem je obitelj podvrgnuta svakakvim utjecajima i promjenama. U djelu *Zima u Mumindolu* nailazimo na sezonske promjene, odnosno dolazak zime i sve ono što zima sa sobom donosi. Ova tema svakako je od aktualnog značaja jer smo okruženi kontinuiranim promjenama godišnjih doba, a ovo djelo može utjecati na bolje dječje razumijevanje godišnjih doba, kao i njihovih značajki. Navedena tema može biti uvelike korisna u predočenju važnosti prilagodbe nastupajućim promjenama u prirodi. Svakako, ovo djelo prikazuje temu samoće i samopouzdanja što vidimo na primjeru Mumintrola. Mumintrol se budi iz zimskog sna usred zime dok ostali članovi njegove obitelji ostaju spavati te se tako suočava sa samoćom. Nitko ne razumije njegove brige i nema se kome povjeriti. Međutim, upravo odgovornosti s kojima se suočava, primjerice briga o svojoj kući i članovima obitelji dok spavaju te o gostima za koje se brine nudeći im smještaj i hranu, pomažu mu u izgradnji samopouzdanja i samostalnosti.

Analizirajući značajku vezanu uz poticanje i utjecaj na razvoj djeteta, ovdje specifično govorno-jezični razvoj (Visinko, 2005 i Peteh i Duš, 1980), može se reći kako je ova djela pogodno koristiti i u tu svrhu, odnosno u cilju proširivanja rječnika, poboljšanje jezičnog izraza i ostalih dobiti koje korištenje djela neizravno pruža. Djela iz serijala priča o Muminima obiluju opisima prirode, što može utjecati na proširivanje dječjeg vokabulara: „Cijela je dolina izgledala kao neki zaigrani krajolik na mjesecu. Nanosi snijega stvarali su golema, obla brda ili lijepo zaobljene planine s ostrim vrhovima. Svaka je grana bila prekrivena velikom snježnom kapom. A drveće je izgledalo kao poslastice koje je napravio neki slastičar neobične mašte” (Jansson, 2019: 103). U djelima je često zastupljen dijalog među likovima što također može povoljno utjecati na dječje izražavanje i sporazumijevanje s ostalima: „ ‘Bok’, rekla je Mymla koja je stajala kraj pumpe za vodu i prala svoju malenu braću i sestre. ‘Izgledaš kao da si jeo kisele bobice!’ ‘Više nisam pustolov, sad ću osnovati koloniju’, odgovorio sam joj mrzovoljno. ‘A tako. A što je to?’ pitala je Mymla. ‘Ne znam’, promrsio sam. ‘Vjerojatno nešto glupo. Trebao sam otići s hatifnatima, sam poput pustinjske lisice ili orla štekavca.’ ‘U tom slučaju, idem s tobom’, rekla je Mymla i prestala pumpati vodu” (Jansson, 2021: 117). Iz navedenog, djeca mogu i proširivati rječnik s pojmovima poput „kolonija” i spomenutim vrstama životinja. U djelu *Memoari Mumintate*, poseban naglasak stavljen je na prepričavanje, odnosno Mumintata piše svoje memoare te u njima priča o događajima iz svoje mladosti: „Nisam smio donositi kuće razne drage životinjice i držati i ispod kreveta! Morao sam jesti i prati se u određeno vrijeme! Morao sam držati rep pod kutom od četrdeset i pet stupnjeva kada sam se s nekime upoznavao! Oh, kako uopće pričati o takvim stvarima, a da suze ne poteknu!?” (Jansson, 2021: 16-17). Ovakvo prepričavanje može djeci pomoći u prepričavanju njihovih osobnih događaja te u korištenju prošlih glagolskih vremena.

Za značajku primjerenosti književnih djela koja se odnosi na prisustvo ilustracija (Martinović i Stričević, 2011), priče iz serijala iz Mumina, kako je već ranije spomenuto, obiluju razigranim, upečatljivim i vjerodostojnim autoričnim ilustracijama s prikazima situacija u kojima se nalaze likovi. Takve ilustracije zacijelo mogu djecu još dublje uvesti u svijet fikcije Tove Jansson.

Značajka primjerenosti koja govori o važnosti zastupljenosti književnih djela koja zadovoljavaju emocionalne i intelektualne potrebe djece (Bettelheim, 2000) prisutna je u

serijalu priča o Muminima. Razlog tome jest da su priče pisane takvim stilom da zaista potiču dijete na radoznalost i korištenje mašte. Dakako, radnja u pričama je pisana tako da se likovi konstantno nalaze u situacijama u kojima zajedničkim snagama pokušavaju riješiti određene probleme. Stoga, takav način pisanja djeci uvelike može pomoći u osvješćivanju i shvaćanju vlastitih situacija u kojima se nalaze. To možemo uočiti na primjeru djela *Opasno ljeto u Mumindolu* gdje likovi pokušavaju pronaći privremeno sklonište (Jansson, 2019) te u djelu *Mumini i velika poplava* gdje Mumintrol i Muminmama zajedno kreću u potragu za Mumintatom i njihovim domom (Jansson, 2020). Djeca se mogu poistovjetiti s likovima te tako lakše uspjeti prevladati izazove s kojima se susreću.

Za sljedeću značajku primjernosti koja se odnosi na dječju dob (Peteh i Duš, 1980), može se kazati kako je sadržaj djela iz serijala priča o Muminima u skladu s mogućnostima razumijevanja predškolske djece. Teme koje se spominju, poput obiteljskog konteksta, prijateljstva, raznih avantura i svakodnevnih izazova, prisutne su u svakom od djela o Muminima. Radnja se odvija na način koji je primjeren, ali i pomalo izazovan za kognitivne procese vrtičke djece što je svakako pozitivan čimbenik. Fabula je jednostavna, no slojevita. To uočavamo u djelu *Nevidljivo dijete i druge priče iz Mumindola* u priči „Nevidljivo dijete”. Ta priča prikazuje djevojčicu Nini koja je postala nevidljiva zbog zanemarivanja i loših odgojnih postupaka, no zahvaljujući obitelji Mumin, Nini je postajala sve vidljivija. Priča od djevojčici Nini je jednostavna, no djeci može biti izazovna te ih potaknuti na dublje razmišljanje. Jednostavan jezik i struktura rečenica također su važan čimbenik koji pokazuje da su djela primjerena djeci što možemo vidjeti iz primjera: „Ali Mumintrolova mama nije se mogla smiriti dok ne pronađu tatin trag. Pa su tako hodali dalje, čitavo vrijeme u smjeru juga, ionako je sunce već počelo zalaziti. Odjednom je životinjica zastala i naćulila uši. ‘Što to tapka oko nas?’ pitala je. Sada su svi čuli šaptanje i šuškanje među lišćem. ‘To je samo kiša’, rekla je Muminmama. ‘Bilo bi nam pametno da se zavučemo ispod kaktusa’” (Jansson, 2020: 41). Ono što bi se trebalo spomenuti kao važno jest opsežnost djela iz serijala priča o Muminima koja nije primjerena pažnji djece predškolske dobi, već zahtijeva čitanje odijeljeno po poglavljima i nekim drugim cjelinama ovisno o mogućnostima djece za produktivno slušanje i bavljenje ostalim zamišljenim aktivnostima.

Za značajku primjerenosti koja se odnosi na posjedovanje estetske vrijednosti (Peteh i Duš, 1980), nedvojbeno je da ju ova djela sadrže promatrajući stil kojim je Tove Jansson pisala te uzimajući u obzir zasluge koje je za to postigla. Primjer: „Sljedećeg se jutro voda još malo spustila, sve je bilo obasjano suncem i svi su bili dobre volje. Životinjica je plesala ispred njih i od veselja si zavezala rep u mašnu. Cijeli su dan hodali, a posvuda gdje su prolazili bilo je prekrasno jer je poslije kiše procvjetalo najdivnije cvijeće, a drveće je bilo prepuno cvjetića i voćki. Trebali su samo malo protresti drvo i svi bi im plodovi pali pred noge. Na kraju su došli do jedne malene doline koja je bila ljepša od svih mjesta koja su do tada vidjeli. A tamo, nasred livade, stajala je kućica koja je pomalo nalikovala na kamin. Bila je vrlo lijepa i obojena u plavo” (Jansson, 2020: 54). Kroz kombinaciju slikovitih opisa prirode, stvaranja emotivne atmosfere i pridavanja pažnje opisivanju detalja, Tove Jansson ističe estetsku vrijednost svojih djela. Zaključujemo kako njezino pisanje nije suhoparno, već joj je cilj stvaranje doživljaja ljepote i čarolije u umu čitatelja.

Značajka primjerenosti koja se odnosi na to da djelo posjeduje karakteristike fantastične priče (Peteh i Duš, 1980) bez sumnje je obuhvaćeno u ovim djelima što je prethodno prikazano u analizi fantastičnih elemenata i zahtjeva. Ono što nadalje ide u prilog ovoj značajki jest manjak dugačkih opisa te prikaza razmišljanja likova: „Bio je blag i miran dan, upravo savršen za pranje prostirki. Valovi su dolazili u pomoć usporeni i sanjivi, a oko njezine crvene kapice zujalo je nekoliko bubamara koji su mislili da je ona cvijet” (Jansson, 2020: 45). Djelo je prožeto mnoštvom situacija koje ga čine zanimljivim, primjerice u djelu *Mumini i velika poplava* Muminrol, Muminmama i malena životinjica nailaze na ljutitog marabua koji je izgubio naočale. Muminrol kasnije pronalazi njegove naočale, a marabu im u znak zahvalnosti, nudi da lete na njegovim leđima kako bi brže pronašli Mumintatu (Jansson, 2020). U djelu *Zima u Mumindolu*, Muminrol se probudi usred zime te po prvi put doživljava snijeg i hladnoću. Njegova prilagodba novim uvjetima i otkrivanje zimskih čari ovu situaciju čime zanimljivom (Jansson, 2019). U djelu *Opasno ljeto u Mumindolu*, zanimljivu situaciju prepoznajemo u kreiranju kazališne predstave od strane likova koji prvi put sudjeluju u kazališnoj predstavi. Ovu predstavu još zanimljivijom čine nadolazeće nepredvidljive okolnosti (Jansson, 2019). U djelu *Memoari Mumintate*, zanimljivu situaciju uočavamo u bijegu Mumintate iz doma jer

osjeća potrebu za slobodom, avanturom i istraživanjem te u isprobavanju Moreskog orkestra koji je mogao letjeti po zraku i plivati u vodi (Jansson, 2021). U djelu *Nevidljivo dijete i druge priče iz Mumindola*, zanimljivu situaciju možemo prepoznati u priči o Filifjonki koja je stalno zabrinuta oko mogućih katastrofa te konačno doživljava pravu oluju koja uništava njezin dom u cijelosti. Ta situacija omogućila joj je da prevlada svoje strahove te pronade mir (Jansson, 2020). Svaka od ovih situacija sadrži konkretne avanture i izazove koji ne samo da su zanimljivi i uzbudljivi, već i pružaju djeci poučne lekcije o hrabrosti, prijateljstvu i snalažljivosti.

Djela su potvrdila i zastupljenost značajki primjerenosti djela djeci predškolske dobi vezanih uz prisutnost humorističnih dijelova priča koji uvelike utječu na dječju zainteresiranost prema književnom djelu (Peteh i Duš, 1980). U djelima nalazimo puno humorističnih dijelova: „ ‘Uf, što to on priča?’ , rekla je Mymlina mama koja je dovela svu svoju djecu. ‘Bok draga kćeri! Jesi li vidjela svoju najnoviju i najmlađu sestru?’ ‘Molim te mama, prestani raditi novu braću i sestre’, rekla je Mymla. ‘Reci im da je njihova velika sestra princeza kraljevske kolonije i da kruži oko Mjeseca u letećem brodu!’ ” (Jansson, 2021: 138). Drugi je primjer: hemul iznenadno budi članove Mumin obitelji govoreći da će uskoro doći Božić te da se trebaju pripremiti. Obitelj Mumin tada prvi put čuje za taj pojam, a ovo su njihovi humoristični doživljaji i reakcije: „ ‘A sada budite tiho da razmislim’, rekao je Mumintrolov tata. ‘Ako bor treba uljepšati što je više moguće, onda valjda ne bi trebalo služiti tome da se sakrijemo u njemu od te opasnosti što dolazi, nego da se umilimo toj opasnosti. Sada počinjem shvaćati o čemu se tu radi’ ” (Jansson, 2020: 180), „ ‘...Moram pripremiti hranu za Božić’ ‘Hranu za Božić’, ponovio je Mumintrol začuđeno. ‘Zar on i jede?’ ” (Jansson, 2020: 181), „ ‘Sretan Božić’, prošaptalo je stvorenjce sramežljivo. ‘Ti si stvarno prvi koji misli da je Božić sretan’, rekao je Mumintata. ‘Zar se ne bojiš što će se dogoditi kada dođe?’ ” (Jansson, 2020: 184). Isto tako, govoreći o preferenciji djece za pojavu životinja u djelima, u serijalu priča o Muminima javljaju se životinje poput pasa, ptica, zmija, vjeverica, mačaka, ježeva, krokodila, riba i ostalih.

Iz analize primjerenosti uporabe serijala priča o Muminima prema navedenim značajkama, može se zaključiti kako su ta književna djela sigurno prikladna za korištenje

u predškolskim odgojno-obrazovnim ustanovama, no bitno ih je pomno prilagoditi i uklopiti u rad s djecom.

8. OD KNJIGE DO ANIMIRANIH FILMOVA *MUMINI*

Osim popularnih knjiga, stripova i slikovnica Tove Jansson o Muminima, 1990. godine u Japanu je nastala televizijska serija temeljena na knjigama o Muminima navedene autorice pod nazivom *Tanoshii Mūmin Ikka (Prekrasna Mumin obitelj)*. Prvi puta emitirana je na TV Tokyju (Van Staden, 2014). Snimanju igranih filmova prethodio je uspjeh koji je postigao serijal priča o Muminima (Dymel-Trzebiatowska, 2022).

Ova televizijska serija najpoznatija je animirana serija temeljena na finskoj književnosti. Ručno je crtana, sinkronizirana je na brojne jezike i emitirana u više od sto dvadeset zemalja diljem svijeta pa tako i u Hrvatskoj. Najpoznatija je pod nazivima *Moomins* i *Moominvalley* (Liukkonen, 2022).

Van Staden (2014) piše kako je došlo do razlika u sinkronizaciji ovisno o državama gdje se televizijska serija emitirala navodeći jasne razlike između Japana i afričkih država. Najveće raznolikosti produkt su kulturnih specifičnosti naroda, primjerice odnosa među članovima obitelji ili pogleda na djecu.

Prvi film temeljen na pričama o Muminima zapravo je nastao u Njemačkoj tijekom šezdesetih godina prošlog stoljeća koristeći crno-bijelu animaciju s lutkama marionetama. Nakon toga su se pojavile japanski, ruski i poljski animirani filmovi od kojih je japanska prva koja je djelomično bila animirana (Liukkonen, 2022).

Slika 12: Prikaz scene iz televizijske serije *Moomins*

9. ZAKLJUČAK

Tove Jansson autorica je koja je svojim književnim djelima postigla aktualnost kod brojnih čitatelja, starijih i mlađih. Ovim završnim radom posebno su analizirana odabrana djela iz serijala priča o Muminima: *Mumini i velika poplava*, *Memoari Mumintate*, *Opasno ljeto u Mumindolu*, *Zima u Mumindolu* te *Nevidljivo dijete i druge priče iz Mumindola*.

Cilj je bio kod tih djela utvrditi zastupljenost elemenata bajke te na temelju primjerenosti procijeniti odgovaraju li djela uzrastu djece rane i predškolske dobi. Usporedno su se utvrđivali elementi i zahtjevi fantastične priče. Književnoteorijskom analizom došlo se do zaključka kako u djelima prevladavaju elementi bajke, no značajno su prisutni i elementi fantastične priče. Elementi bajkovitosti koji su najzastupljeniji jesu pojava fantastičnih likova i događaja, naglašenost etičkog karaktera djela, sretan završetak, pojava neparnog broja tri te opisi pejzaža koji su u funkciji radnje dok su elementi fantastičnosti koji se najčešće pojavljuju u pričama pojava čudesnog, pojava natprirodnih bića, antropomorfizacija te pravila po kojima funkcionira irealan svijet. Prisutnost ovih elemenata ne samo da obogaćuje priče, već ih čini jedinstvenima u svijetu dječje književnosti. Istovremeno, fabula se razvija logično stvarajući zanimljiv zaplet i smislen rasplet što dodatno doprinosi kvaliteti i privlačnosti ovih djela.

U cjelini, serijal priča o Muminima pokazuje se kao izvanredno koristan resurs za obrazovanje i razvijanje djece, kao i za podršku stručnjacima u odgojno-obrazovnom radu. Kroz svoje maštovite priče, jasne i bogate moralne pouke, relevantne teme i raznolik jezični izričaj, ovi naslovi potiču razvoj dječje mašte, emocionalne inteligencije te unaprjeđuju jezične vještine. Kvalitetne ilustracije dodatno obogaćuju iskustvo čitanja čineći serijal neizostavnim doprinosom dječjoj književnosti i edukaciji. Lik prepoznatljivih Mumina upravo je blizak djeci po svojoj avanturističkoj prirodi potičući tako kod djece zainteresiranost. Priče o Muminima kroz događaje uprizoruju važne životne vrijednosti na način prilagođen dječjem uzrastu. Karakteristike Mumina pogodne su da se djeca s njima povežu te identificiraju, da se kod djece izazovu emocije (Piskač, 2016).

Važno je imati na umu da su dječji interesi različiti te da priče iz serijala o Muminima neće privući pažnju sve djece kojoj se priče ponude kao obrazovni materijal. Međutim, važno je odabrati kako na što zanimljiviji i integriraniji način priče predstaviti djeci kako bi se privukla njihova pažnja (Milić i Gazivoda, 2015).

Književnoteorijskom analizom priča iz serijala o Muminima finske autorice Tove Jansson utvrđeno je da ova djela sadrže elemente bajke i elemente fantastične priče koji se međusobno prožimaju. Osim toga, priče pokazuju raznolikost i slojevitost koja omogućuje interpretaciju na više razina čime potiču kritičko razmišljanje i razvoj mašte kod djece. Istraživanje je istaknulo primjerenost ovih djela za uporabu u odgojno-obrazovnom kontekstu, posebno među djecom predškolske dobi. Svojom privlačnom naracijom, jasnim moralnim porukama i bogatim vizualnim opisima, priče o Muminima, potiču dječju ljubav prema književnosti i čitanju pružajući im ne samo zabavu, već i vrijedne lekcije o životu i svijetu oko sebe.

10. LITERATURA

1. Amey, E. (2021). *An In-between Reader: Situatedness and Belonging in Tove Jansson's Helsinki. Literary Geographies*, 7(2). Pribavljeno 10.03.2024., sa <https://jyx.jyu.fi/bitstream/handle/123456789/78941/255-2103-1-PB.pdf?sequence=1&isAllowed=y>
2. Bettelheim, B. (2000). *Smisao i značenje bajki*. Cres: Poduzetništvo Jakić.
3. Cotton, P. (2016). *The Hidden World of Tove Jansson. Libri et liberi*, 5 (2), 493-495. Pribavljeno 13.03.2024., sa [https://doi.org/10.21066/carcl.libri.2016-05\(02\).0014](https://doi.org/10.21066/carcl.libri.2016-05(02).0014)
4. Crnković, M. (1986). *Dječja književnost*. Zagreb: Školska knjiga.
5. Crnković, M. (1987). *Sto lica priče*. Zagreb: Školska knjiga.
6. Crnković, M. i Težak, D. (2002). *Povijest hrvatske dječje književnosti od početaka do 1955. godine*. Zagreb: Znanje.
7. Dymel-Trzebiatowska, H. (2016). *Secrets of Universal Reading: The Moomin Books by Tove Jansson from the Perspective of Implied Reader and Literary Response. Joutsen/Svanen. Kotimaisen kirjallisuudentutkimuksen vuosikirja*, (2016), 58-73. Pribavljeno 15.03.2024., sa https://d1wqtxts1xzle7.cloudfront.net/52369291/Joutsen_2016-libre.pdf?1490806534=&response-content-disposition=inline%3B+filename%3DSecrets_of_Universal_Reading_The_Moomin.pdf&Expires=1718380913&Signature=fzUFtsU8~PFH3zPZ6KAx6g~cb46YkUOgOfTo9M4daD2TkHCt6ePlcZ1pMYK8MQ2BU~Mna~sl7VprsWYixyox8ShEx-Nh2U~oq2EW9MHOGLzKTenuvcYMYGgyTVwtWNkpRHIIIdqVP1SqRPTBc2x0gAJV1PmJlrrve652PAceiM5Vu33myYSHyLJGowg1LbwJIF3PzWAw0e-iacRRAqxU87ZEIb1PJr5KNo9ac70dyL2at0UsmrjED91itmUZx61W0TUCi1ftsOw90njrU3psU3Pwq1V6~CONKD29WHLRtXhfwy9mlv1jZaXp21-osfXZU7~dx1Swh3o8~v0fT9Iq8gw_&Key-Pair-Id=APKAJLOHF5GGSLRBV4ZA#page=58
8. Dymel-Trzebiatowska, H. (2022). *Moomins Take the Floor. Finnish Trolls in Contemporary Mass Social (Media) Events. Children's Literature in Education*, 1-16.

- Pribavljeno 16.03.2024., sa <https://link.springer.com/article/10.1007/s10583-022-09497-6>
9. Hameršak, M. (2011). *Pričalice: O povijesti djetinjstva i bajke*. Zagreb: Algoritam DTP.
  10. Hameršak, M. i Zima, D. (2015). *Uvod u dječju književnost*. Zagreb: Leykam international d.o.o.
  11. Hindle, D., & Ingram, G. (2022). *In the shadow of war: Tove Jansson's Comet in Moominland*. *Infant Observation*, 25(2), 89-103. Pribavljeno 15.03.2024., sa <https://www.tandfonline.com/doi/epdf/10.1080/13698036.2022.2162100?needAccess=true>
  12. Hranjec, S. (2009). *Ogledi u dječjoj književnosti*. Zagreb: ALFA d. d.
  13. Huse, N. (1991). *Tove Jansson and Her Readers: No One Excluded*. *Children's Literature*, 19(1), 149-161. Pribavljeno 12.3.2024., sa <https://muse.jhu.edu/pub/1/article/246231/summary>
  14. Kos-Paliska, V. (1997). Likovni govor slikovnice. U R. Javor (ur.), *Dječja knjiga u Hrvatskoj danas – teme i problemi* (str. 88-93). Zagreb: Knjižnice grada Zagreba.
  15. Liukkonen, T. (2022). *Did you know this about the beloved 1990s Moomin TV series?* Moomin. Pribavljeno 05.04.2024., sa <https://www.moomin.com/en/blog/did-you-know-this-about-the-beloved-1990s-moomin-tv-series/#c1b21552>
  16. Marković, S. Ž. (1971). *Zapisi o književnosti za djecu*. Sarajevo: NOVINSKO-IZDAVAČKA USTANOVA INTERPRES – IZDAVAČKA JEDINICA.
  17. Martinović, I., & Stričević, I. (2011). *Slikovnica: prvi strukturirani čitateljski materijal namijenjen djetetu*. *Libellarium: časopis za istraživanja u području informacijskih i srodnih znanosti*, 4(1), 39-63. <https://hrcak.srce.hr/file/136168>
  18. Milić, S., & Gazivoda, N. (2015). *Mjesto i uloga dječjih interesa u suvremenom odgojno-obrazovnom procesu*. *Croatian Journal of Education: Hrvatski časopis za odgoj i obrazovanje*, 17(2), 481-506. Pribavljeno 10.04.2024., sa <https://hrcak.srce.hr/file/208583>
  19. Pašić Kodrić, M. (2021). *Etika, estetika i ideologija u dječjoj književnosti*. *Libri et liberi*, 10(2), 253-263. Pribavljeno 15.03.2024., sa <https://doi.org/10.21066/carcl.libri.10.2.5>
  20. Peteh, M. i Duš, M. (1980). *Priče za najmlađe*. Zagreb: Školska knjiga.

21. Pintarić, A. (1999). *Bajke – pregled i interpretacije*. Osijek: Matica hrvatska Osijek.
22. Pintarić, A. (2008). *Umjetničke bajke – teorija, pregled i interpretacija*. Osijek: Filozofski fakultet Osijek.
23. Piskač, D. (2016). *Biblioterapija i psihoanalitička kritika u kontekstu teorije sustava*. *Kroatologija: časopis za hrvatsku kulturu, društvo i povijest*, 7(2), 60-81. Pribavljeno 29.03.2024., sa <https://hrcak.srce.hr/file/295174>
24. Slåstad, G. (2019). *The Art of Friendship: Love and Freedom in Tove Jansson's Fiction* (Master's thesis, NTNU). Pribavljeno 12.03.2024., sa <https://ntnuopen.ntnu.no/ntnu-xmlui/handle/11250/2610090>
25. Sundmark, B. (2014). "A Serious Game": Mapping Moominland. *The Lion and the Unicorn*, 38(2), 162-181. Pribavljeno 20.03.2024., sa <https://muse.jhu.edu/article/551573>
26. Todorov, C. (1987). *Uvod u fantastičnu književnost*. Beograd: RAD.
27. Van Staden, C. (2014). *Moomin/Mūmin/Moemin: apartheid-era dubbing and Japanese animation*. *Critical Arts*, 28(1), 1-18. Pribavljeno 18.03.2024., sa <https://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/02560046.2014.883693>
28. Visinko, K. (2005). *Dječja priča – povijest, torija, recepcija i interpretacija*. Zagreb: Školska knjiga.
29. Westin, B. (2013). *Tove Jansson Life, Art, Words: The Authorised Biography. Sort of Books*. Pribavljeno 10.03.2024., sa https://books.google.hr/books?hl=hr&lr=&id=zruqEAAAQBAJ&oi=fnd&pg=PT9&dq=ove+Jansson+Life,+Art,+Words:+The+Authorised+Biography&ots=r3f_6cQxh-&sig=IVWkhS3FG9rq_zrTEYxIWLQfDjQ&redir_esc=y#v=onepage&q=ove%20Jansson%20Life%2C%20Art%2C%20Words%3A%20The%20Authorised%20Biography&f=false
30. Zima, D. (1988). *Fantastika u suvremenoj hrvatskoj dječjoj prozi: Fantastična književnost*. U R. Javor (ur.), *Odrastanje u zrcalu suvremene književnosti za djecu i mladež* (str. 40-50). Zagreb: Knjižnice grada Zagreba.

Analizirana književna djela Tove Jansson

1. Jansson, T. (2019). *Zima u Mumindolu*. Zagreb: V.B.Z. d.o.o
2. Jansson, T. (2019). *Opasno ljeto u Mumindolu*. Zagreb: V.B.Z. d.o.o
3. Jansson, T. (2020). *Mumini i velika poplava*. Zagreb: V.B.Z. d.o.o
4. Jansson, T. (2020). *Nevidljivo dijete i druge priče iz Mumindola*. Zagreb: V.B.Z. d.o.o
5. Jansson, T. (2021). *Memoari Mumintate*. Zagreb: V.B.Z. d.o.o

PRILOZI

Slika 1: *Moomin Characters Ltd.: Tove Jansson: the wonderful artist behind the Moomins.* (2022). Pribavljeno 16.03.2024., sa <https://www.moomin.com/en/tove-jansson/>

Slika 2: Jansson, T. (2019). *Zima u Mumindolu.* Zagreb: V.B.Z. d.o.o

Slika 3: Jansson, T. (2019). *Zima u Mumindolu.* Zagreb: V.B.Z. d.o.o

Slika 4: Jansson, T. (2019). *Opasno ljeto u Mumindolu.* Zagreb: V.B.Z. d.o.o

Slika 5: Jansson, T. (2019). *Opasno ljeto u Mumindolu.* Zagreb: V.B.Z. d.o.o

Slika 6: Jansson, T. (2021). *Memoari Mumintate.* Zagreb: V.B.Z. d.o.o

Slika 7: Jansson, T. (2019). *Zima u Mumindolu.* Zagreb: V.B.Z. d.o.o

Slika 8: Jansson, T. (2019). *Opasno ljeto u Mumindolu.* Zagreb: V.B.Z. d.o.o

Slika 9: Jansson, T. (2020). *Nevidljivo dijete i druge priče iz Mumindola.* Zagreb: V.B.Z. d.o.o

Slika 10: Jansson, T. (2020). *Nevidljivo dijete i druge priče iz Mumindola.* Zagreb: V.B.Z. d.o.o

Slika 11: Jansson, T. (2019). *Zima u Mumindolu.* Zagreb: V.B.Z. d.o.o

31. Slika 12: Liukkonen, T. (2022). *Did you know this about the beloved 1990s Moomin TV series?* Moomin. Pribavljeno 05.04.2024., sa <https://www.moomin.com/en/blog/did-you-know-this-about-the-beloved-1990s-moomin-tv-series/#c1b21552>